

22. *Artemisia* L. – pelyněk *)

Artemisia LINNAEUS Sp. Pl. 845, 1753. – Syn.: *Absinthium* MILL. Gard. Dict. Abr., ed. 4, 1754. – *Draconia* HEISTER ex FABR. Enum. 89, 1759. – *Oligosporus* CASS. Bull. Soc. Philomat. Paris 1817:33, 1817.

Lit.: PODPĚRA J. (1924): Geobotanický rozbor nálezu *Artemisia laciniata* Willd. na Moravě. Sborn. Klubu Přírod. Brno 6 (1923):1–12. – HULTÉN E. (1929): The provenience of *Artemisia verlotorum* Lamotte. Svensk Bot. Tidskr. 23:496–505. – KECK D. D. (1946): A revision of the *Artemisia vulgaris* complex in North America. Proc. Calif. Acad. Sci., ser. 4, 25:421–468. – KRAŠENINNIKOV I. M. (1946): Opyt filogenetičeskogo analiza nekotorych evrazijskich grupp roda *Artemisia* L. v svyazi s osobennostjami paleogeografii Evrazii. Mater. po Istor. Fl. Rastitel. SSSR 2:87–196. – GRÜLL F. (1953): Pelyněk rakouský, *Artemisia austriaca* Jacq., adventivně v „Podstránecké pískovně“. Čs. Bot. Listy 5:70. – GRAM K. (1954): The lifeform and growth of *Artemisia campestris* L. Bot. Tidsskr. 51:93–97. – WENDELBERGER G. (1960): Die Section Heterophyllae der Gattung *Artemisia*. Biblioth. Bot. 125:1–193. – ČERNOCH F. (1961): Je v Československu *Artemisia laciniata*? Preslia 33:64. – EHRENDORFER F. (1964): Notizen zur Cytotaxonomie und Evolution der Gattung *Artemisia*. Österr. Bot. Z. 111:84–143. – HEJNÝ S. (1964): *Artemisia sieversiana* Willd., eine neue eingeschleppte Art in der Tschechoslowakei. Preslia 36:392–402. – KOUL M. L. H. (1964): Cytogenetics of polyploids. I. Cytology of polyploid *Artemisia vulgaris*. Cytologia 29:407–414. – KUBÁT K. (1966): Pelyněk bílý skalní, *Artemisia alba* ssp. *saxatilis* (W. et K.) Soó v Českém středohofí. Čas. Nár. Muz., sect. natur., 135:153–156. – ROUSÍ A. (1969): Cytogenetic comparison between two kinds of cultivated tarragon (*Artemisia dracunculoides*). Hereditas 62:193–213. – SINGH G. et JOSHI R. D. (1969): Pollen morphology of some Eurasian species of *Artemisia*. Grana Palynol. 9:50–62. – LEONOVA T. G. (1971): Kritičeskíe zametki o polynach podroda *Seriphidium* (Bess.) Rouy evropejskoj časti SSSR. Nov. Sist. Vysš. Rast. 7:280–294. – PRAGŁOWSKI J. (1971): The pollen morphology of the Scandinavian species of *Artemisia* L. Pollen et Spores 13:381–404. – ŻUKOWSKI W. et PIASZYK M. (1971): Rozmieszczenie niektórych gatunków synantropijnych z rodzaju *Artemisia* L. w Polsce. Bad. Fizjogr. Pol. Zach., sect. B, 24:107–129. – GRÜLL F. (1972): *Artemisia tournefortiana* Reichenb., nový zavlečený druh v ČSSR. Preslia 44:274–276. – GUTTE P. et PYSEK A. (1972): *Artemisia verlotorum* Lamotte – eine für die Tschechoslowakei neue Art. Preslia 44:47–49. – GEISSMAN T. A. et IRWIN M. A. (1974): Chemical constitution and botanical affinity in *Artemisia*. In: BENDZ G. et SANTESSON J. [red.], Chemistry in botanical classification, p. 135–143. Uppsala. – HEJNÝ S. et JEHLÍK V. [red.] (1973): Karanténí plevelé Československa. Stud. ČSAV 1973/8:1–156. – GRÜLL F. (1974): Příspěvek k adventivní květeně města Brna. Zpr. Čs. Bot. Společ. 9:35–38. – PERSSON K. (1974): Biosystematic study in the *Artemisia maritima* complex in Europe. Opera Bot. 35:1–188. – GREGER H. (1979): Polyacetylene und Sesamine als chemische Merkmale in der *Artemisia absinthium*-Gruppe. Pl. Med. 35:84–91. – GRÜLL F. (1979): Synantropní flóra a její rozšíření na území města Brna. Stud. ČSAV 1979/3:1–228. – KELSEY R. G. et SHAFIZADEH F. (1979): Sesquiterpene lactones and systematics of the genus *Artemisia*. Phytochemistry 18:1591–1611. – SKOČDOPOLOVÁ B. (1980): Pelyněk Verlotů (*Artemisia verlotorum* Lamotte) se šíří v Čechách. Čas. Nár. Muz., sect. natur., 149:32–35. – STANGL R. et GREGER H. (1980): Monoterpene und Systematik der Gattung *Artemisia* (Asteraceae–Anthemidae). Pl. Syst. Evol. 136:125–136. – ŻUKOWSKI W. (1981): Rozmieszczenie *Artemisia scoparia* W. K. w Polsce. Bad. Fizjogr. Pol. Zach., ser. B, 32:115–121. – ROWLEY J. R. et al. (1981): Substructure in exines of *Artemisia vulgaris* (Asteraceae). Rev. Palaeobot. Palynol. 35:1–38. – GREGER H. (1982): New chemical markers within *Artemisia* (Compositae–Anthemidae). In: MARGARIS N. et al. [red.], Aromatic plants basic and applied aspects, p. 153–163. The Hague. – BAKSHI S. K. (1983): Presence of B-chromosomes in *Artemisia vulgaris*. Nucleus 25:116–118. – BINI MALECI L. et BAGNI MARCHI A. (1983): *Artemisia vulgaris* L. ed. A. verlotorum Lamotte: studio di alcuni caratteri morfo-anatomici distintivi delle due specie. Webbia 37:185–196. – SOJAK J. (1983): Fragmenta phytotaxonomica et nomenclatorica. Čas. Nár. Muz., ser. natur., 152:12–25. – JEHLÍK V. (1984): *Artemisia biennis* v Československu. Preslia 56:319–328. – KAUL M. K. et BAKSHI S. K. (1984): Studies in genus *Artemisia* L. in north-west Himalaya with particular references to Kashmir. Folia Geobot. Phytotax. 19:299–316. – RYVES T. B. (1984): *Artemisia* L. species in the British Isles. Watsonia 15:109–112. – MAW M. G. et al. (1985): The biology of Canadian weeds: 66. *Artemisia absinthium* L. Canad. J. Pl. Sci. 65:389–400. – ADEKENOV S. M. et al. (1986): Strukturnye osobennosti seskviterpenovych laktonov i sistematika roda *Artemisia* L. Vestn. Akad. Nauk KazSSR 10:52–62. – GARNOCK-JONES P. J. (1986): Floret specialization, seed production and gender in *Artemisia vulgaris* L. (Asteraceae, Anthemidae). Bot. J. Linn. Soc. 92:285–302. – MENDELAK M. et SCHWEIZER D. (1986): Giemsa C-banded karyotypes of some diploid *Artemisia* species. Pl. Syst. Evol. 152:195–210. – LEONOVA T. G. (1987): Konspekt roda *Artemisia* L. (Asteraceae) flory evropejskoj časti SSSR. Nov. Sist. Vysš. Rast. 24:177–201. – LEONOVA T. G. (1988): Ključ dlja opredelenia vidov roda *Artemisia* L. (Asteraceae) evropejskoj časti SSSR. Nov. Sist. Vysš. Rast. 25:137–143. – WALLNOFFER B. et al. (1989): Polyacetylenes from the *Artemisia* 'Vulgares' group. Phytochemistry 28:2687–2691. – MOSJAKIN S. L. (1990): New and noteworthy alien species of *Artemisia* L. (Asteraceae) in the Ukrainian SSR. Ukr. Bot. Ž. 47/4:10–13. – BRANDES D. et JANSSEN C. (1991): *Artemisia annua* L., ein auch in Deutschland eingebürgerter Neophyt. Florist. Rundbr. 25:28–36. – JIANG L. et LING Y. R. (1992): Cladistic analysis of *Artemisia* Linn. with its allies. Bull. Bot. Res. North-East. Forest. Univ. 12:399–406. – LING Y. R. (1992): Chemotaxonomy of *Artemisia* L. Compositae Newsl. 22:18–23. – LING Y. R. (1994): The genera *Artemisia* L. and *Seriphidium* (Bess.) Poljak. in the world. Compositae Newsl. 25:39–45. – DANIHELKA J. (1995): O druhu *Artemisia paniculii* v České republice a příbuzných taxonech. Zpr. Čs. Bot. Společ. 30:81–90. – KUPRIANOV A. N. (1995): Polyni Centralnogo Kazachstana (*Artemisia* L. Asteraceae). In: KUPRIANOV A. N. [red.], Botaničeskije issledovanija Sibiri i Kazachstana, p. 4–29. Barnaul. – LING Y. R. (1995a): The New World *Artemisia* L. In: HIND D. J. N. et al. [red.], Advances in Compositae systematics, p. 255–281. Kew. – OUYAHYA A. (1995): Systématique du genre *Artemisia* au Maroc. In: HIND D. J. N. et al. [red.], Advances in Compositae systematics, p. 293–354. Kew. – QUARENGHI DE RIERA V. et al. (1995): Flavonoides foliares de *Artemisia verlotorum* (Compositae). Bol. Soc. Argent. Bot. 31:23–25. – XIONG X. et al. (1995): Studies on the chromosome numbers and karyotype of six species of *Artemisia* (Compositae). J. Trop. Subtrop. Bot. 3:23–29. – BELENOVSKAJA L. (1996): *Artemisia*: the

*) Zpracoval V. Grulich

flavonoids and their systematic value. In: HIND D. J. N. et BEENTJE H. J. [red.], Compositae: systematics. Proc. Int. Compositae Conf., Kew 1994, 1:253–259. Kew. – FERÁKOVÁ V. (1997): *Artemisia austriaca* – druh kritický z karyotaxonomického hlediska. Preslia 69:95–113. – KIM J. H. (1997): Variation of monoterpenoids in *Artemisia feddei* and *Artemisia scoparia*. J. Pl. Biol. 40:267–274. – LING Y. R. [red.] (1997): On the studies of Compositae and medicinal plants. Guangzhou. – JEHLIK V. [red.] (1998): Cizí expanzivní plevele České republiky a Slovenské republiky. Praha. – MCARTHUR E. D. et al. (1998): Taxonomy of *Sphaeromeria*, *Artemisia*, and *Tanacetum* (Compositae, Anthemideae) based on randomly amplified polymorphic DNA (RAPD). Great Basin Nat. 58:1–11. – SAVČENKO G. V. (1999): Systematika ta nomenklatura vydív *Artemisia* L. sect. *Campestres* Korobkov, pošyrenych v Ukrajiní. Ukr. Bot. Ž. 56:282–286. – TORRELL M. et al. (1999): Phylogeny in *Artemisia* (Asteraceae, Anthemideae) inferred from nuclear ribosomal DNA (ITS) sequences. Taxon 48:721–736. – JAMES C. M. et al. (2000): A new hybrid between a European and a Chinese species of *Artemisia* (Asteraceae). Watsonia 23:139–147. – DANIHELKA J. et. MARHOLD K. (2003): Validation of the name *Artemisia panicii* (Asteraceae). Willdenowia 33:251–254.

Více či méně aromatické jednoleté nebo vytrvalé, lysé nebo plstnaté byliny nebo polokeře (mimo naše území vz. i keře). Listy střídavé, jednoduché a často bohatě členěné, řidčeji celistvé, zpravidla dol. a stř. listy řapíkaté a hor. přisedlé. Úbory v hroznech nebo klasech, zpravidla skládajících bohaté latovité květenství, většinou velmi početné, řidčeji v krátkých jednoduchých hroznech nebo strboulech, přímé nebo nicí, ± drobné, kulovité nebo vejcovité; zákrov 2–5řadý. zákrovní listeny střechovitě uspořádané, přitisklé, na okraji velmi často suchomázdřitě lemované; lůžko úboru mírně vypouklé, bez plevek, lysé nebo vlnaté. Všechny květy trubkovité, žluté nebo načervenalé; okrajové samičí, s velmi úzkou, nitovitě trubkovitou 5cípou korunou, středové květy oboupohlavné nebo funkčně samčí (nesoucí sterilní pestík), s trubkovitou až nálevkovitou korunou s 5 rozestálými cípy; prašníky na vrcholu s kopinatým, čárkovitým nebo šídlovitým přívěskem; pylová zrna téměř kulovitá, u stepních (anemogamních) druhů hladká, u horských (entomogamních) druhů jemně osténkatá a poněkud lepavá; bliznová ramena okrajových květů často prodloužená. Nažky válcovité nebo obvejcovité, zpravidla alespoň částečně smáčklé, hladké, jemně rýhované nebo nanejvýš se 2 mírně vystouplými žebry; chmýr chybí, výjimečně zbytky kalicha v podobě nepatrného suchomázdřitého lemu. – Početný rod s téměř 400 druhy vesměs na s. polokouli, s těžištěm rozšíření ve stepních až polopouštních oblastech Evropy, Asie a Severní Ameriky (jednotlivé druhy rostou i v Jižní Americe, subsaharské Africe a na Havaji); celá řada druhů se druhotně rozšířila mimo svůj původní areál neúmyslným či dokonce úmyslným lidským přičiněním. Na území ČR bylo dosud zjištěno celkem 17 druhů, z toho 5–7 autochtonních nebo charakteru archeofytů, ostatní jako neofyty. – Anemogam., řidčeji Entomogam.

Poznámka 1: V poslední době je přijímáno oddělení samostatného rodu *Seriphidium* (HOOK.) FOURR., který se vyznačuje všemi květy v úboru oboupohlavnými, a to i funkčně, s nálevkovitou korunou (okrajové samičí květy s nitovitě trubkovitou korunou chybějí), odchylně stavěným plochým lůžkem úboru a určitými odlišnostmi v obsahových látkách. Z druhů, které sem náležejí, neroste žádný na území ČR: jeho součástí je příbuzenská skupina *S. maritimum* agg. (*A. maritima* agg.), zastoupená ve flóře okolních zemí druhy *S. maritimum* (L.) POLJAK. (Německo, Polsko) a *S. santonicum* (L.) SOJAK (Rakousko, Slovensko).

Poznámka 2: Pelyňky obsahují řadu hořčin, zejména seskviterpenické laktony artemisin, artemisinin, artabsin a dimerní absinthin (rod *Seriphidium* pak dále santonin), v četných olejových žlázkách na vegetativních částech i v úborech se vyskytují silice monoterpenické nebo seskviterpenické povahy (thujon, thujylalkohol, cineol apod.), dále třísloviny, organické kyseliny apod. Měly již v minulosti význam (v mnoha případech přetrvávající) jako léčivé rostliny, některé z nich se používají jako koření, případně jejich výtažky využívá potravinářský průmysl při výrobě vín (vermutů) a likérů. V současnosti je využití v potravinářství již jen omezené a v mnoha zemích je použití extraktů s obsahem těchto dráždivých látek již zakázáno.

Poznámka 3: U některých druhů pelyňků byl zjištěn alelopatický účinek na okolní vegetaci. Pravděpodobně jej způsobují jak silice, uvolňované z rostlin do vzduchu a absorbované do suché půdy, tak i hořčiny, smývané do půdy srážkami. Z našich pelyňků byl takový účinek ověřován u *Artemisia absinthium*.

- 1a Alespoň hor. lodyžní listy ± celistvé, podlouhlé nebo čárkovité; rostliny lysé, vz. plstnaté . . . 2
- b Lodyžní listy (často vícenásobně) zpeřeně členěné, v obrysu podlouhlé až okrouhlé; rostliny zpravidla plstnaté, řidčeji lysé . . . 3
- 2a Rostliny ± lysé; zpravidla všechny listy celistvé, čárkovité; stonky prutnatě větvené, postranní větve dlouhé; úbory lysé, 2–3 mm v průměru . . . 15. *A. dracunculus*
- b Rostliny šedavě nebo bělavě plstnaté; zpravidla dol. listy jednoduše peřenodílné až peřenoklané, střední a horní celistvé, kopinaté; stonky s krátkými větvemi; úbory plstnaté, 3 mm v průměru . . . 14. *A. gnaphalodes*
- 3a Listy bez oušek; rostliny vytrvalé, výjimečně monokarpické. . . 4
- b Listy na bázi s oušky; rostliny vytrvalé, dvouleté nebo jednoleté . . . 7
- 4a Nízké polokeře; listové úkrojky posledního řádu velmi úzké, oblé, čárkovité až nitovité, 0,5–0,8 mm šir. . . 7. *A. abrotanum*
- b Byliny; listové úkrojky posledního řádu ploché, čárkovité, 1–2 mm šir. . . 5

- 5a Řapík a interlobia (alespoň v dol. části čepele) nekřídlatá, listy oboustranně tence šedě nebo zlatožlutě plstnaté; sterilní lodyhy velmi krátké, nanejvýš 5 cm dl., s 3–5 listy; květenství (velmi vz. se objevující) hroznovité nebo s krátkými přímými větvemi **6. A. panicii**
- b Řapík a interlobia listů křídlatá, listy oboustranně nápadně šedě plstnaté; lodyhy dlouhé, bohatě pravidelně olistěné, (téměř) všechny fertily; květenství bohatě větvené, šir. latovité **6**
- 6a Rostliny vytrvalé, trsnaté, vytvářející nekvetoucí lodyhy; úbory 3–4 mm v průměru; pouze vnitřní zákrovní listy s blanitým okrajem **3. A. absinthium**
- b Rostliny jednoleté nebo dvouleté, lodyhy jednotlivé, fertily; úbory 4–6 mm v průměru; všechny zákrovní listy se suchomázditým okrajem **4. A. sieversiana**
- 7a Zákrov lysý **8**
- b Zákrov plstnatý **12**
- 8a Všechny listy ploché, úkrojky posledního řádu čárkovitě kopinaté, 1–3 mm šir.; rostliny jednoleté nebo dvouleté, bez sterilních výhonů **9**
- b Alespoň stř. a hor. lodyžní listy trojrozměrné, úkrojky posledního řádu čárkovité až nitovité, 0,5–1,0 mm šir.; rostliny jednoleté, dvouleté nebo vytrvalé (pak tvoří sterilní výhony) **11**
- 9a Rostliny světle zelené, rozestále větvené, velmi silně aromatické; úbory stopkaté, nicí, vnějších samičích květů 10–20 **11. A. annua**
- b Rostliny tmavozelené, s krátkými přímými větvemi, slabě aromatické; úbory ± přisedlé, přímé, vnějších samičích květů 20–30 **10**
- 10a Listy 2× přetrhovaně peřenosečné; koncový úkrojek podlouhle eliptický, zpravidla hustě 2× pilovitý; úbory kulovité až vejcovité, delší než široké **12. A. tournefortiana**
- b Listy jednoduše a nepřetrhovaně peřenosečné; koncový úkrojek čárkovitě kopinatý, jednoduše zubatý; úbory kulovité, přibližně tak dlouhé jako široké **13. A. biennis**
- 11a Rostliny jednoleté nebo dvouleté, bez sterilních výhonů; již od báze větvené; úbory 1,5–2,0 mm dl.; dol. listy (za květu ± odumřelé) ploché, s čárkovitými, asi 1 mm šir. úkrojky posledního řádu **17. A. scoparia**
- b Rostliny vytrvalé, tvořící sterilní výhony; lodyhy větvené ± od stř. části; úbory 2–4 mm dl.; všechny listy s trojrozměrně uspořádanými nitkovitými, ± oblými, 0,5–1,0 mm šir. úkrojky **16. A. campestris**
- 12a Polokeře; listy přezimující v růžicích na koncích krátkých rozvětvených dřevnatých větví ... **13**
- b Vytrvalé byliny; lodyhy ani listy nepřezimující **14**
- 13a Úbory stopkaté, v jednoduchém vrcholovém hroznu **5. A. alba**
- b Úbory přisedlé, v úzkém latovitém květenství **9–10. A. austriaca** agg.
- 14a Listy oboustranně tence šedě hedvábitě chlupaté; 2–3× peřenosečné; listové úkrojky posledního řádu 0,5–0,8 mm šir. **8. A. pontica**
- b Listy shora zelené, lysé, lesklé, na spodní straně běloplstnaté; peřenosečné; listové úkrojky posledního řádu více než 2 mm šir. **15**
- 15a Úkrojky hor. lodyžních listů kopinaté, se zářezy, zuby nebo až celokrajné, podvinuté; rostliny nanejvýš s krátkými výběžky; slabě kořenitě aromatické; květenství šir. latnaté; úbory elipsoidní nebo zvonkovité, 3–4 mm dl., běžně dozrávající **1. A. vulgaris**
- b Úkrojky hor. lodyžních listů čárkovité, prodloužené, celokrajné, nepodvinuté; rostliny s dlouhými podzemními výběžky; silně aromatické; květenství úzce latnaté; úbory vejcovité elipsoidní, 3,5–4,2 mm dl., zpravidla nedozrávající **2. A. verlotiorum**

Sect. 1. *Artemisia*

Lůžko úboru lysé nebo chlupaté. Okrajové květy v úboru samičí, ostatní oboupohlavné, všechny fertily.

1. *Artemisia vulgaris* L. – pelyněk černobýl Tab. 19/2

Artemisia vulgaris LINNAEUS Sp. Pl. 848. 1753.
Exsikáty: Fl. Exs. Herb. Inst. Bot. Univ. Carol., no 56.
– TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 768. – Extra fines: DÖRFLER

Herb. Norm., no 5478. – Fl. Distr. Bacov. Exs., no 21. – Fl. Exs. Austro-Hung., no 3781. – Fl. Siles. Exs., no 296. – Gerb. Fl. SSSR, no 6147. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 580.

Vytrvalé, slabě aromatické byliny s rozvětvenou kořenovou hlavou, bez plazivých oddenků nebo nanejvýš s krátkými výběžky, bez přezimujících listových růžic. Stonky rašící brzy na jaře, za květu 50–200 cm dl., přímé, tuhé, plné, hustě olistěné, s podélnými žlábkami, krátce přitiskle šedě chlupaté, později olýsávající, často červenofialové

naběhlé, v hor. části bohatě větvené. Listy na líci $\pm$ lysé, tmavozelené, na rubu tence šedobíle plstnaté, s ouškatou bází; nejdolejší listy krátce řapíkaté, peřenolaločné, s velkým, 3–5laločným koncovým úkrojkem a 1–2 páry menších úkrojků postranních; ostatní listy přisedlé nebo téměř přisedlé, dol. listy 2 $\times$, střední a horní jednoduše peřenodílné až peřenosečné, úkrojky posledního řádu ploché, kopinaté, 3–6 mm šir., špičaté, celokrajné nebo s jednotlivými zoubky, na okraji podvinuté, na spodní straně s nezřetelnou síťnatou žilnatinou. Úbory elipsoidní nebo zvonkovité, (2,5–)3,0–4,0 mm dl., 1,5–2,5 mm šir., téměř přisedlé nebo krátce stopkaté, $\pm$ přímé, zelenavé, skládající bohatou pyramidální listenatou latu, s postranními větvemi obloukovitě nebo v ostrém úhlu odstálými, někdy poněkud převislými; zákrovní listeny šedě pavučinaté, se zelenou stř. žilkou, šir. suchomázdřitě lemované, vnější poněkud vypouklé, kopinaté, špičaté, vnitřní podlouhlé, tupé; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé nebo červenohnědé, s korunou téměř lysou, okrajové květy samičí, v počtu 7–10, s korunou trubkovitou, níťovitou, středové květy oboupohlavné, v počtu 8–20, s úzce nálevkovitou korunou; nitky tyčinek lysé, prašníky žluté; blizna dvouramenná, bliznová ramena níťovitá. Nažky v obrysu podlouhlé, smáčklé, 1,0–1,5 mm dl. VII–XI. Hkf.

2n = 16 (ČR: 18a. Dyj.-svr. úv., 93a. Krk. les.)

Variabilita: Ve střední Evropě převažují bohatě latovitě větvené, na lodyze téměř lysé rostliny, často s fialově naběhlou lodyhou, a krátkými listy s širokými, hrubě zubatými úkrojky, hodnocené jako var. *vulgaris*. Ojediněle byl v Brně zjištěn i odlišný typ, charakterizovaný málo větvenými lodyhami a úzkou latou, nesoucí $\pm$ nicí úbory, které se vyvíjejí o něco později než u typických rostlin. Bývá hodnocen jako var. *coarctata* FORSELL a údajně převažuje v asijské části areálu. K vyjasnění taxonomické hodnoty je ovšem třeba další studium; podle některých autorů se dané jméno vztahuje k odlišnému druhu *Artemisia mongolica* NAKAI. Z indického subkontinentu a ze Severní Ameriky byla v minulosti ohlášena proměnlivost v počtu chromozomů, zatímco v Evropě taková variabilita nebyla nikdy zjištěna. Odlišné cytotypy jsou v poslední době zřejmě oprávněně oddělovány jako samostatné druhy.

Ekologie a cenologie: Rumiště, navážky, víceleté úhory, okraje komunikací, paseky, ruderalizované louky, lesní cesty, okolí krmelišť apod. Zejména na zkypřených, hlinitých nebo jílovitých půdách, ale i na propustném materiálu, na místech osluněných nebo až polostinných, dobře zásobených dusíkem, suchých až čerstvě

vlhkých. Ve společenstvech svazů *Onopordion acanthii* (diagnostický druh), *Senecion fluvialis*, *Arction lappae* (diagnostický druh) a *Aegopodion podagrariae* (diagnostický druh), dále v nejružnějších nevyhraněných sukcesních stadiích a v ruderalizovaných fragmentech rozmanitých typů přirozené a polopřirozené vegetace.

Rozšíření v ČR: Jedna z nejběžnějších rostlin květeny ČR. V termofytiku a mezofytiku obecný na území celého státu, do oreofytika proniká řidčeji a často pouze přechodně. Od planárního do montánního, výjimečně až subalpínského stupně (max.: Krkonoše, Luční pláň, 1517 m; Hrubý Jeseník, Praděd, 1490 m; Šumava, Třístoličník, 1300 m).

Celkové rozšíření: Areál druhu zahrnuje téměř celou Evropu, dále zakavkazské republiky, druh roste i v Turecku a Íránu, ve stř. Asii, Afghánistánu, Pákistánu a zřejmě i v Indii, na východ dosahuje nejdále k jezeru Bajkal; v s. Africe. Synantropní výskyt byl zaznamenán v Severní Americe. Ve v. a jv. Asii a v pacifické Severní Americe se vyskytuje řada velmi blízké příbuzných taxonů. – Mapy: HULTÉN NE 1986:909; MEUSEL et al. 1992:485.

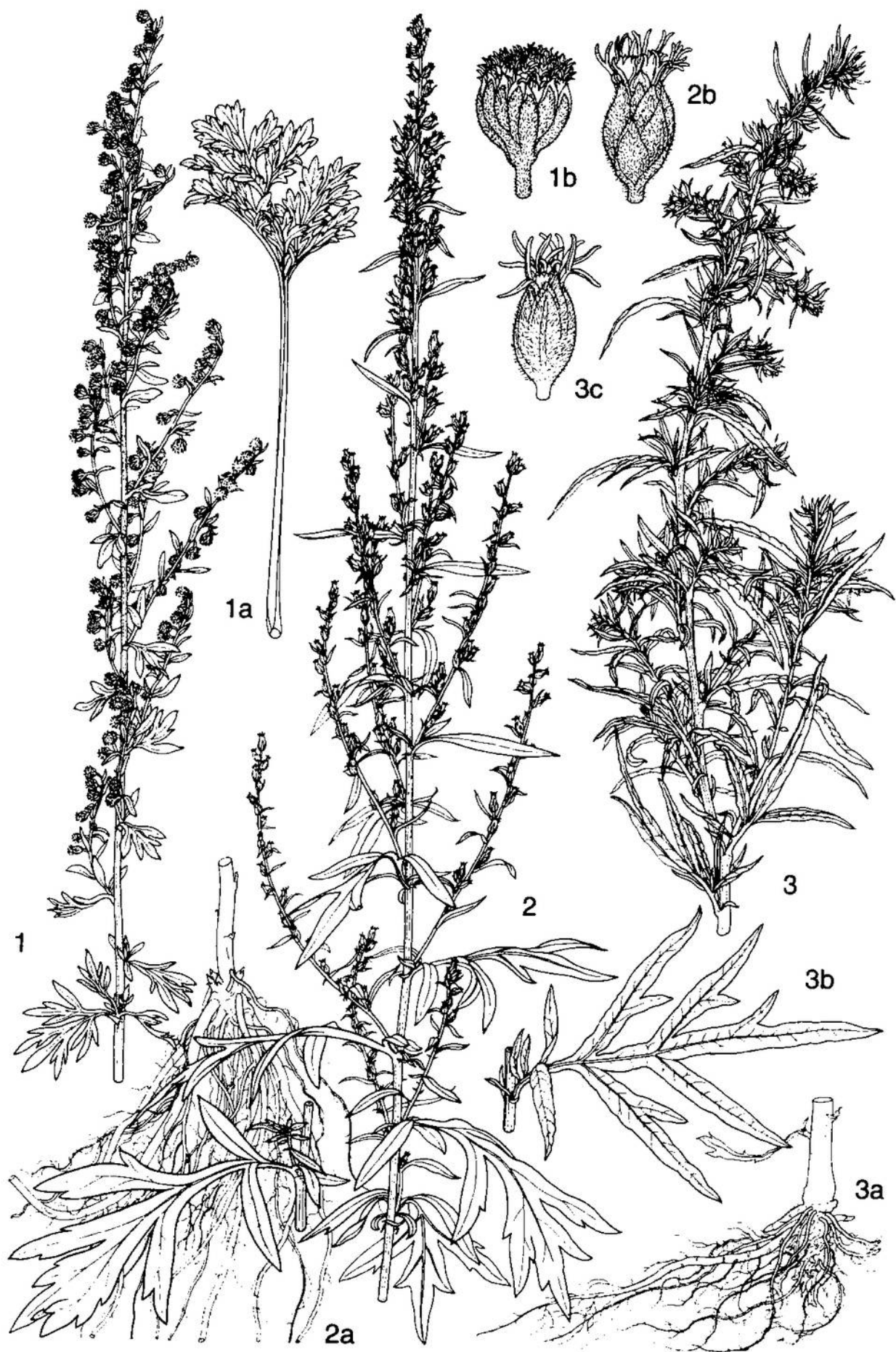
Význam: Silice obsahuje terpenoidy: 1,8-cineol, thujon, limonen, terpinen-4-ol, fenchon, citral, geraniol a thujol, dále hořčiny (méně než *Artemisia absinthium*), seskviterpenické kyseliny a laktony, triterpenoidy a fytosteroly (α -amyrin, β -sitosterol a stigmasterol); kořen obsahuje polyin kapilin. Občas je používán v lidovém léčitelství, v dávné minulosti sloužil také jako magická rostlina. Značný význam má i jako úporný plevel a také jako příčina některých typů pylových alergií (na tom mají podíl glykoproteiny obsažené v pylových zrnech).

2. *Artemisia verlotiorum* LAMOTTE – pelyněk Verlotů Tab. 19/3

Artemisia verlotiorum LAMOTTE Mém. Assoc. Fr. Cong. Clermont-Ferrand 1876:511, 1876.

Vytrvalé, silně aromatické byliny s dl. plazivými oddenky. Stonky rašící na podzim, přezimující na vrcholu s listovou růžicí, následující rok za květu 70–180 cm dl., přímé, tuhé, plné, s podélnými žlábkami, krátce hustě šedě pýřité a drobně žláznaté, později olysávající, hustě olistěné. Listy přisedlé, na bázi ouškaté, na líci $\pm$ lysé, tmavozelené, na rubu tence šedobíle plstnaté; dol. listy v obrysu šir. vejčité, až 14 cm dl., 1–2 $\times$ peřenodílné, úkrojky posledního řádu vstřícné, ve 4–6

Tab. 19: 1 *Artemisia absinthium*, 1a – list přizemní růžice, 1b – úbor. – 2 *A. vulgaris*, 2a – báze lodyhy s kořenovou hlavou, 2b – úbor. – 3 *A. verlotiorum*, 3a – báze lodyhy s oddenkem, 3b – dolní list, 3c – úbor.

párech, ploché, úzké, čárkovité až čárkovitě kopinaté, 4–5(–9) cm dl., 0,5–0,8(–1,3) cm šir., pozvolna zúžené v ostrý vrchol, na okraji ± nepodvinuté, na spodní straně se zřetelně vyniklou síťnatou žilnatinou; stř. a hor. lodyžní listy postupně se zmenšující a méně členěné, nejhořejší listy 3klané nebo celistvé. Úbory vejcovitě elipsoidní, 3,5–4,2 mm dl., 2,4–3,0 mm šir., zelenavé, skládající bohatou úzce jehlancovitou listenatou latu s obloukovitými, někdy poněkud převislými větvemi; zákrovní listeny v počtu 13–19, ve 3–4 řadách, tence šedě pavučinaté, vnější poněkud vypouklé, trojúhelníkovité až vejčité, špičaté, úzce suchomázdřitě lemované, vnitřní eliptické až obvejčité, značně vypouklé, šir. suchomázdřitě lemované. Květy se zelenavou, bělavou nebo načervenalou korunou, v dol. části korunní trubky s přisedlými žlázkami; okrajové květy v počtu 9–12, samičí, s korunou nitovitě trubkovitou, asi 1,5 mm dl. a 0,3 mm šir., středové květy v počtu 2–6, oboupohlavné, s korunou nálevkovitou, 2,5 mm dl., 0,4–0,5 mm šir.; nitky tyčinek lysé, prašníky žluté; blizna dvouramenná. Nažky se v podmínkách stř. Evropy nevyvíjejí. X–XI. Hkf, Chf.

2n = 54 (ČR: 10b. Praž. kotl., 63c. Stř. Po-
orl.), 16, 48, 50, 52 (extra fines)

Variabilita: Rostliny z našeho území jsou sice individuálně proměnlivé, ale populace jsou homogenní a nevykazují významnější odchylky. Důvodem této uniformity je zřejmě i vegetativní způsob rozmnožování. Byl u nich zjištěn pouze hexaploidní počet chromozomů, podobně jako např. v Bavorsku. Z jižní Evropy je ovšem hlášena daleko větší cytologická variabilita; její vztah k morfologické proměnlivosti dosud nebyl studován.

Ekologie a cenologie: Rumiště, skládky zeminy, okraje komunikací, plevel ve výsadbách okrasných rostlin. Na hlinitých i jílovitých, vlhčích půdách s dostatečnou zásobou dusíku, na slunných nebo polostinných místech. Velmi pozdní kvetení (kvete asi o 1–2 měsíce později než podobný druh *Artemisia vulgaris*, zpravidla až ve 2. polovině října a v listopadu, dozrávání nažek tedy spadá do období pravidelných mrazíků) zneumožňuje středoevropským populacím generativní rozmnožování. Rostliny se u nás rozmnožují výhradně vegetativně, úlomky plazivých oddenků, a jsou rozšiřovány při převozech zeminy a při výsadbách okrasných rostlin.

Rozšíření v ČR: V ČR existuje několik ohnisek šíření. Nejdéle je znám výskyt na území města Prahy (první sběr pochází z roku 1947), dále z Turnova, Písku, Chocně, Olomouce a okolí Frenštátu pod Radhoštěm. Je velmi pravděpodobné, že zdrojem diaspor v Praze a v okolí Fren-

štátu pod Radhoštěm jsou zahradnické podniky, do jejichž areálů v minulosti zřejmě pronikl s osivem a dnes se v nich udržuje jako plevel. Nárůst lokalit v posledních letech dovoluje předpokládat, že šíření bude dále pokračovat, podobně jako v okolních zemích. Rovněž lze uvažovat o možnosti analogického šíření hybridu *A. verlotiorum* × *vulgaris*, který byl v nedávné době zjištěn ve Velké Británii (viz Kříženci). V planárním až suprakolinním stupni (min.: Praha-Dejvice, ca 200 m; max.: Písek, 410 m, Veřovice, 420 m). – Mapy: SLAVÍK in JEHLIK 1998:202.

T: 9. Dol. Povlt. (Praha, více lokalit), 10b. Praž. kotl. (Praha, více lokalit), 21b. Hornomor. úv. (Olomouc, více lokalit). – M: 41. Stř. Povlt. (Písek, 1975–1976), 55b. Stř. Pojiz. (Turnov, 1988), 63c. Stř. Poorl. (Choceň, 1998), 84a. Besk. podh. (Veřovice, 1999: Frenštát pod Radhoštěm, 1999).

Celkové rozšíření: Druh byl popsán na základě rostlin sbíraných v okolí města Clermont-Ferrand ve Francii. Teprve později bylo zjištěno, že pochází z v. Asie, kde má široké rozšíření v Číně, ale zasahuje i do Koreje, Japonska, Vietnamu, Thajska, Nepálu, do Indie a na Srí Lanku. Část tohoto areálu je ovšem také zřejmě druhotná. V Evropě je v současné době adventivní výskyt znám z řady zemí j. a stř. Evropy (Španělsko, Francie, Itálie, Slovinsko, Chorvatsko, Velká Británie, Belgie, Německo, Švýcarsko, Rakousko, ČR, Polsko), dále z Ukrajiny, s. Afriky, Jižní Ameriky (Argentina, Uruguay, Peru), z Austrálie a Nového Zélandu. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:485.

Význam: Pletiva obsahují značné množství silic a hořčin, způsobující výraznou aromatickou chuť. Druh patří k potenciálně obtížným plevelům.

3. *Artemisia absinthium* L. – pelyněk pravý Tab. 19/1

Artemisia absinthium LINNAEUS Sp. Pl. 848, 1753. – Syn.: *Absinthium vulgare* LAM. Fl. Franç. 2:45, 1779. – *A. affine* OPITZ Sezn. Rostl. Květ. Čes. 9, 1852, nom. inval.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 769, 769b (ut *A. absinthioides*). – Extra fines: Fl. Distr. Bacov. Exs., no 234. – Fl. Polon. Exs., no 483. – Fl. Siles. Exs., no 619. – Herb. Fl. URSS, no 3170.

Statné, aromatické trsnaté byliny nebo polokeře s krátkou větvenou kořenovou hlavou. Lodyhy četné, přímé nebo na bázi vystoupavé, 50–150 cm dl., krátce přitiskle šedě hedvábitě chlupaté, jemně rýhované, ve stř. a hor. části prutnatě větvené, nekvetoucí zkrácené, na vrcholu s listovou růžicí. Listy s úkrojky v jedné rovině, 2–3× peřenodílné až peřenosečné, zřetelně řapíkaté, v obrysu vejčité, na bázi bez oušek, na obou stranách hustě šedě přitiskle hedvábitě chlupaté, matné; úkrojky 1. řádu v obrysu ± obvejčité, v dol. části listu téměř vstřícné, výše zřetelně střídavé,

úkrojky posledního řádu ploché, až 10 mm dl., až 4 mm šir., podlouhlé, na vrcholu zaokrouhlené až tupě špičaté; úkrojky 1. řádu sbíhavé na interlobium nebo interlobium křídlaté; dol. lodyžní listy s řapíkem 4–10 cm dl., stř. lodyžní listy až 10 cm dl., 7 cm šir., s řapíkem až 2,5 cm dl. Úbory kulovité, 3–4 mm v průměru, nicí, krátce stopkaté, skládající bohaté latovité listenaté květenství, tvořené prodlouženými přímo odstálými větvemi; listeny zpravidla celistvé, podlouhlé, na stopkách pod úbory někdy 1–2 listeny zákrovečku; zákrovní listeny šedě plstnaté, na vrcholu tupé, vnější čárkovitě kopinaté, celé kožovité, vnitřní vejčité, šir. suchomázdřitě lemované; lůžko úboru chlupaté. Květy žluté s korunou lysou; okrajové květy samičí, zpravidla v počtu kolem 25, s prodlouženou dvouramennou bliznou, vnitřní oboupohlavné, mnohočetné (zpravidla v počtu kolem 60). Nažky asi 1,5 mm dl., téměř válcovité. VII–X. Chf., Hkf.

$2n = 18$ (extra fines)

Variabilita: V minulosti byla popsána řada drobných odchylek, lišících se vzrůstem, velikostí a členěním listů. Tato proměnlivost nemá praktický taxonomický význam a odráží vesměs jen vliv stanovištních podmínek.

Ekologie a cenologie: Rumiště, okraje komunikací, navážky a skládky zeminy, ruderalizovaná místa ve stepních trávnících, staré zdi, řidčeji i na ruderalizovaných místech v prosvětlených teplomilných doubravách. Na hlinitých nebo štěrkovitých, vysýchavých půdách na osluněných nebo jen mírně zastíněných místech, zpravidla s dostatkem dusíku a vápníku, s oblibou na spraši nebo na vápenci, nevyhýbá se však ani jiným substrátům. Nejčastěji ve společenstvech víceletých ruderalů svazu *Onopordion acanthii* (diagnostický druh), často vstupuje i do různých ruderalizovaných typů skalní a stepní vegetace třídy *Festuco-Brometea*, lemové vegetace třídy *Trifolio-Geranietea sanguinei* a teplomilných doubrav svazu *Quercion pubescenti-petraeae*.

Rozšíření v ČR: V termofytiku roztroušeně až hojně, v mezofytiku směrem do vyšších poloh zřetelně ubývá a přidržuje se především bazických substrátů, zvl. vápenců, ve vyšším mezofytiku a oreofytiku velmi omezeně a pravděpodobně jen krátkodobě. V minulosti pěstován jako léčivá rostlina. Vzhledem k cenologické afinitě k antropickým typům vegetace lze dnes těžko rozhodovat o případných hranicích původnosti výskytu. Těžiště rozšíření v ČR je ve stupni planárním až suprakolinním, výjimečně vystupuje až do stupně montánního (max.: Šumava, zaniklá obec Vchynice-Tetov, 1030 m).

T: ve všech fyt. o. – **M:** ve většině fyt. o. [chybějí údaje z fyt. o. 43. Votic. vrch., 44. Mileš. střed., 54. Ješ. hřb., 55. Čes. ráj, 57. Podzvič., 59. Orl. podh., 70. Mor. kras, 72. Zábř.-unič. úv., 77. Středomor. Karp., 78. B. Karp. les., 79. Zlín. vrchy, 80. Stř. Pobeč., 81. Host. vrchy, 82. Javorn.]. – **O:** 88. Šum., 90. Jihl. vrchy (Blato), 91. Žďár. vrchy, 95. Orl. hory.

Celkové rozšíření: Zřejmě pochází ze Středozeří a Blízkého východu, ale již od pravěku spontánně (a možná zčásti i záměrně) šířen do dalších oblastí. V současnosti je rozšířen téměř po celé Evropě, v s. Africe, v širokém pásu od Turecka přes Střední Asii až po z. Himálaj a j. Sibiř. V řadě evropských zemí se chová jako archeofyt, novodobě zavlečení je hlášeno z Irska, Skandinávie, Severní a Jižní Ameriky a Nového Zélandu. – Mapy: HULTÉN NE 1986:910; MEUSEL et al. 1992:487.

Význam: Obsahuje v silici thujon a thujol (thujylalkohol), dále thujylacetát, felandren, α -pinen a kadinen, seskviterpenické laktony ketopelenolid a hydroxypelenolid, některé hořčiny proazulenogenní povahy guajanolidového typu jako artabsin (jehož termolýzou, např. při destilaci, vzniká chamazulen) a jejich specifické dimerní deriváty absinthin, anabsin, anabsinthin a absintholid; dále obsahuje glykosidy flavanolu spinacetinu. Hojně se využíval v lidovém léčitelství; při nadměrném užívání působí jedovatě. Jako léčivá rostlina a konzervační přísada (s fungicidním účinkem) byl pelyněk pravý používán již ve starém Egyptě, také ve střední Evropě, a to již v době bronzové. Konzervovalo se jím především víno (vermuty), později se též rozšířilo využití v likérnictví (absint), jež je ovšem v současnosti, po odhalení negativního působení exomethylenlaktónů v chronicky se opakujících dávkách, stále více omezováno a v některých zemích přímo zakázáno komerčně produkovat.

4. *Artemisia sieversiana* WILLD. – pelyněk Sieversův Tab. 20/3

Artemisia sieversiana EHRHART ex WILLDENOW Sp. Pl. 3:1845, 1803.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Siles. Exs., no 295. – Herb. Fl. URSS, no 3169a, b, c.

Jednoleté až dvouleté rostliny s tenkými, nitovitými kořeny, bez oddenku. Lodyha zpravidla jediná, 20–100 cm dl., přímá, někdy už v dol. 1/2 větvená, krátce šedě plstnatá, hranatá, s vyniklými žebry. Listy bohatě členěné, oboustranně přitiskle šedě plstnaté, na bázi bez oušek; dol. lodyžní listy řapíkaté (řapík 1,5–10,0 cm dl.), horní přisedlé; čepel v obrysu šir. trojúhelníkovitá, 2–3× peřenosečná, interlobia křídlatá, úkrojky posledního řádu ploché, podlouhlé až čárkovité, 2–10 mm dl., 0,5–2,0 mm šir., na vrcholu tupé nebo zaokrouhlené. Úbory polokulovité, 4–6 mm v průměru, na dlouhých tenkých stopkách, nicí,

skládající listenaté latovité květenství s šir. obloukovitými prutovitými větvemi, nejvyšší listeny často celistvé, čárkovité; vnější zákrovní listeny podlouhlé, vnitřní okrouhlé až eliptické, všechny na okraji s šir. suchomázdržitým lemem; lůžko úboru chlupaté. Květy žluté, okrajové samičí, s úzce trubkovitou nitovitou korunou, zpravidla v počtu 18, středových květů asi 100, oboupohlavných, s korunou úzce nálevkovitou. Nažky 1,2–2,0 mm dl., vejcovité až hruškovité, zploštělé. VIII–X. Tf.

2n = 18 (extra fines)

Ekologie a rozšíření v ČR: Na území ČR se vyskytuje především na okrajích komunikací: kolejiště a ruderalní porosty v blízkosti nádraží a obilních síl, kde roste většinou na nevyvinutých štěrkovitých půdách na osluněných místech. V ČR zjištěn poprvé v roce 1953 v Liberci, do současnosti byl dokumentován asi na 70 lokalitách, především v Čechách. Byl zavlečen s obilím, zřejmě z Kazachstánu, některé výskyty mají zřejmou souvislost s transportem vlny nebo olejin. Šíření probíhalo především v letech 1957–1963, pozdější nálezy jsou velmi ojedinělé, ačkoli rostliny u nás vytvářely množství dobře klíčivých nažek; historie výskytu ukazuje, že byl závislý především na pravidelném přísunu diaspor z oblastí autochtonního výskytu. Od 80. let 20. stol. nebyl nalezen. Dříve zjištěné lokality leží vesměs v termofytiku a nižším mezofytiku, z oreofytika pochází pouze jediný nález (max.: Žďár nad Sázavou, 580 m). † – Mapy: HEJNÝ in HEJNÝ et JEHLÍK [red.] 1973: map.7.

T: 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem-Střekov), 7b. Podřip. tab. (Mělník, přístav), 7d. Bělohor. tab. (Kladno; Hostivice), 8. Čes. kras (Zdice), 9. Dol. Povlt. (Praha-Střešovice), 10a. Jenšt. tab. (Praha-Žďblice), 10b. Praž. ploš. (Praha, více lokalit), 11b. Poděb. Pol. (Nymburk; Kolín), 15c. Pard. Pol. (Pardubice), 16. Znoj.-brn. pah. (Brno-Obřany; Smolín; Znojmo), 18a. Dyj.-svr. úv. (Břeclav). – M: 24b. Sokol. pán. (Karlovy Vary), 31a. Plz. pah. vl. (Staňkov), 35c. Přibr. Podbrd. (Příbram), 37l. Českokr. Předšum. (Český Krumlov), 38. Bud. pán. (České Budějovice; Číčenice; Netolice; Vodňany), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Tábor; Sudoměřice u Tábora), 48a. Žitav. kotl. (Hrádek nad Nisou), 48b. Liber. kotl. (Liberec; Vratislavice nad Nisou), 49. Frýdl. pah. (Černousy; Raspenava; Jindřichovice pod Smrkem; Dolní Rásnice), 53a. Českolip. kotl. (Česká Lípa), 53b. Plouč. Podješ. (Jablouné v Podještědí), 55b. Stř. Pojiz. (Loukov), 56a. Železnob. Podkrk. (Velké Hamry), 65. Kutnoh. pah. (Suchdol), 66. Hornosáz. pah. (Přibyslav). – O: 91. Žďár. vrchy (Žďár nad Sázavou).

Celkové rozšíření: Pochází ze stř. a v. Asie, kde roste v Kazachstánu, Turkmenistánu, Uzbekistánu, Tádžikistánu, Afghánistánu, Pákistánu, Indii, dále v Mongolsku, Číně, Koreji a Japonsku; v Rusku zasahuje přirozený výskyt na západ nejdále po Ural. Druhotný areál zahrnuje některé země Evropy: kromě ČR byl druh zjištěn ještě ve Finsku, Švédsku, v Litvě, Polsku, na Ukrajině, v Německu a Nizozemsku. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:487.

5. *Artemisia alba* TURRA – pelyněk bílý

Tab. 20/2

Artemisia alba TURRA Gior. Ital. Sci. Nat. Agric. Arti Commerc. 1:144, 1764. – Syn.: *Artemisia lobelia* ALL. Auct. Syn. Stirp. Horti Taur. 68, 1773. – *A. camphorata* VILL. Prosp. Hist. Pl. Dauphiné 31, 1779.

Exsikáty: Extra fines: DÖRFLER Herb. Norm., no 5279. – DÖRFLER Reise Nord-Alb. 1916 und 1918, no 896. – Fl. Exs. Austro-Hung., no 3780. – Fl. Hung. Exs., no 584, 584a. – Fl. Rom. Exs., no 2977. – MAGNIER Fl. Selecta Exs., no 308. – SENNEN Pl. Esp., no 851.

Vytrvalé aromatické byliny nebo polokeře s dřevnatou, bohatě větvenou kořenovou hlavou. Stonky na bázi dřevnaté a větvené, bylinná část nevětvená, 30–100 cm dl., lysá nebo šedě plstnatá. Listy bíle plstnaté, s trojrozměrně uspořádanými, nitovitými, 3–10 mm dl., 0,25–0,75 mm šir., na vrcholu tupými úkrojky posledního řádu, se siličnými nádržkami; dol. a stř. lodyžní listy řapíkaté, na bázi řapíku zpravidla s párem malých nitovitých oušek; dol. listy 2(–3)× peřenosečné, stř. listy jednoduše peřenosečné, hor. listy přisedlé, celistvé, nitovité. Úbory téměř kulovité, 3–4 mm v průměru, zřetelně stopkaté, nicí, sestavené do jednoduchého hroznu, řidčeji v dol. části s krátkými, k ose květenství přitisklými větvemi; zákrovní listeny hustě vlnatě chlupaté, vnější listeny kopinaté, na okrajích šedobílé, podél stř. žilky se zeleným pruhem, vnitřní šir. hnědě suchomázdržitě lemované; lůžko úboru chlupaté. Květy žlutavé s korunou žláznatou, bez dalších typů odění, okrajové květy samičí, středové oboupohlavné. Nažky obvejcovité až válcovité, asi 1 mm dl. X. Chf.

2n = 36 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Rostl na svažité j. orientované skalní terásce ve vegetaci svazu *Festucion valesiacae* na osluněném místě, na čedičovém podkladě, v mělké, hlinité půdě s přímíšeným štěrkem.

Rozšíření v ČR: Vyhynulý druh květeny ČR. Byl zjištěn pouze na jediné lokalitě v termofytiku v Českém středohoří v nadmořské výšce 320 m. V roce 1965 zde rostl na ploše asi 7 m²;

Tab. 20: 1 *Artemisia paniculata*, 1a – dolní listy s podzemními výběžky, 1b – úbor. – 2 *A. alba*, kvetoucí větvíčka, 2a – kvetoucí dolní větev, 2b – úbor. – 3 *A. sieversiana*, kvetoucí větvíčka, 3a – dolní list, 3b – úbor.

[TAB. 20] 171

lokalita byla v roce 1977 zničena a pelyněk zde zánikl. Výskyt ležel na s. hranici areálu, původnost výskytu je ovšem sporná, nejbližší známé bezpečně původní lokality leží asi 400 km jižněji. † – Mapy: KUBÁT 1966:154.

T: 4b. Lab. střed. (Dubice, Dubický vrch, †).

Celkové rozšíření: Horské oblasti j. Evropy od Španělska, Francie a Itálie po státy bývalé Jugoslávie, dále v Albánii, s. a střed. Řecku, v Bulharsku, izolovaně v Rakousku (dnes vyhynulý), v Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku. Mimo Evropu v s. Africe v Maroku a Alžírsku, a dále v Turecku. Ve střed. a již. Francii, Belgii, Německu a ČR je výskyt zřejmě druhotný. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:486.

6. *Artemisia panicii* DANIHELKA et MARHOLD – pelyněk Pančičův Tab. 20/1

Artemisia panicii RONNIGER ex DANIHELKA et MARHOLD Wildenowia 33:253, 2003. – Syn.: *Chrysanthemum panicii* JANKA Oesterr. Bot. Z. 31:304, 1881, nom. nudum. – *Artemisia panicii* subsp. *austriaca* WENDELB. Biblioth. Bot. 125:139, 1960. – *A. laciniata* auct. non WILLD. 1803.

Exsikkáty: Extra fines: Fl. Hung. Exs., no 586.

Vytrvalé, sivé, málo aromatické byliny s tenkými podzemními kořenovými výběžky, zpravidla tvořící rozvolněné porosty velmi zkrácených nekvetoucích prýtů a (na našem území) vytvářející květonosné lodyhy pouze výjimečně. Sterilní lodyhy nanejvýš 5 cm dl., obvykle jen s 3–5 přízemními listy. Listy s úkrojky v jedné rovině, oboustranně krátce hustě přitiskle šedobílé až stříbřitě nebo zlatožlutě chlupaté; přízemní listy dl. řapíkaté, s čepelí v obrysu vejčitou, 1–2× peřenosečnou, 3–5 cm dl., 2,5–3,5 cm šir., střed. lodyžní listy zpravidla krátce řapíkaté, horní někdy přisedlé; úkrojky ± vstřícně postavené, peřenosečné, podlouhlé až obkopinaté, 1,5–2,0 cm dl., úkrojky posledního řádu úzce obkopinaté až čárkovité, ploché, 4–8 mm dl., 0,8–2,0 mm šir., na vrcholu špičaté, někdy s krátkou chrupavčitou špičkou, někdy s odstálými chlupy; interlobia žlábkovitá, nekřídlatá nebo pouze pod nejhořejším jářmem a vrcholovým úkrojkem s velmi úzkými křídly; řapík dol. listů 3–8 cm dl., žlábkovitý, nekřídlatý, na bázi bez oušek. Úbory téměř kulovité nebo zvonkovité, asi 3 mm v průměru, krátce stopkaté, nicí, skládající úzké štíhlé latovité listenaté květenství, postranní větve charakteru hroznů k ose květenství přitisklé, ± jednostranné, listeny přisedlé, celistvé, ± ouškaté, zubaté nebo celokrajné; zákrovní listeny šir. vejčité, na vrcholu tupé, na okraji s šir. suchomázdřítým lemem, hustě plstnaté nebo olysalé; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé s korunou chlupatou, okrajové samičí květy v počtu (3–)5–10(–12), středových oboupohlavných (8–)10–15(–17). Nažky elipsoidní, mírně smáčklé, asi 1 mm dl. VIII–X. Hkf.

2n = 54 (ČR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: Na základě drobných odchylek ve tvaru listů, listových úkrojků a barvy odění rozlišil WENDELBERGER (1960) na úrovni poddruhů rakouské a jihomoravské populace od rostlin ze severosrbské oblasti písčiny zvané Delibatska peščera u Subotice, odkud byl druh popsán. Nominální poddruh subsp. *panicii* by se měl vyznačovat především šedivým oděním listů, zatímco rostliny subsp. *austriaca* WENDELB. z Rakouska a ČR mají odění žlutavé. Toto členění je však sotva oprávněné a nebylo pozdějšími autory obecně přijato.

Ekologie a cenologie: Teplomilné stepní trávníky. Na minerálně bohatých, hlubších vápnitých půdách na spraších a vápnitých pískovcích. Dává přednost zapojené ± vysokobylinné vegetaci na nezastíněných místech, vesměs mimo j. expozice. Jihomoravské populace jsou nepočtené, často tvořené pouze jedním nebo několika málo polykormony na ploše 1–3 m², nepravidelně a velmi omezeně kvetou, jejich nažky dozrávají jen zcela výjimečně, a na stanovištích se udržují především vegetativně. V přechodných porostech mezi vegetací svazů *Bromion erecti* a *Festucion valesiacae*.

Rozšíření v ČR: Pouze v Panonském termofytiku na j. Moravě. Vyskytuje se na Dunajovických kopcích, kde jsou v současné době známy 3 nepříliš vzdálené mikropopulace, nevelký porost je znám na Pouzdřanské stepi a u Čejče. V minulosti rostl ještě na vrchu Výhon u Židlochovic a snad i na dalších nalezištích. Lokality na j. Moravě leží na s. okraji areálu. V kolinním stupni (min.: Čejč, 210 m; max.: Pouzdřany, Pouzdřanská step, 300 m). § Δ – Mapy: NIKLFELD Verh. Zool.-Bot. Ges. Wien 113:map. e, 1973; GRULICH Památ. a Přír. 12/5:za p. 320, 1987; HOLUB et GRULICH in Červená kniha 1999:43.

T: 17a. Dunaj. kop. (Břeží, Liščí vrch), 20b. Hustop. pah. (Pouzdřany; Čejč; Židlochovice, vrch Výhon †; v minulosti snad existovaly i další lokality).

Celkové rozšíření: Panonský endemit s celkovým počtem 15–20 lokalit. Jádrem areálu leží ve v. části Rakouska v Dolních Rakousích v širším okolí Vídně a v Burgenlandu (zejména v okolí Nežiderského jezera), k severu zasahuje do ČR na j. Moravu; izolovaná lokalita leží ve Vojvodině v dnešní Jugoslávii. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:485.

Poznámka: Botanikové 1. poloviny 20. stol. (ponejprve PODPĚRA 1924) naše rostliny zaměňovali s blízké příbuzným druhem *Artemisia laciniata* WILLD. To je však podobný, ale odlišný vývojově původnější diploidní typ (2n = 18), který se vyznačuje listy jen řídce hedvábitě chlupatými nebo olysalými. Má rozsáhlý areál ve střed. Asii, odkud zasahuje jako glaciální relikt až do střed. Evropy. Nejbližší k našemu území se vyskytuje v Rakousku (byl zjištěn ještě v Dolních Rakousích na Moravském poli severně od Dunaje). Definitivně taxonomickou identitu našich rostlin prokázal ČERNOCH (1961).

7. *Artemisia abrotanum* L. – pelyněk brotan
(boží dřevce) Tab. 21/3

Artemisia abrotanum LINNAEUS Sp. Pl. 848, 1753.

Exsikáty: Extra fines: HOHENACKER Arzn. Handspil., no 370.

Vytrvalé, aromatické (po citronu vonící) polokeře s krátkým větveným oddenkem. Stonky četné, vyrůstající z krátkého kmínku, na bázi do výšky asi 20–40 cm dřevnatějící, ± přímé nebo vystoupavé, 50–100 cm dl., pouze v hor. 1/2 krátce větvené, v mládí přitiskle hedvábitě chlupaté, později olysávající, téměř oblé, s listy v době květu zpravidla zaschlými; sterilní stonky na vrcholu se zkrácenými internodii, nesoucí řídké listové růžice. Listy s úkrojky v jedné rovině, zelené, řídce oděné krátkými přitisklými chlupy; dol. a stř. lodyžní listy až 4 cm dl. a 2,5 cm šir., zřetelně řapíkaté, v obrysu vejčité, 2(–3)× peřenosečné, na bázi bez oušek; úkrojky 1. řádu ± pravidelně rozmístěné, téměř vstřícné, v obrysu kopinaté, úkrojky posledního řádu nitovité, na okrajích zaoblené, 0,5–0,8 mm šir., na vrcholu s krátkou načervenalou chrupavčitou špičkou, na sterilních výhonech ploché, čárkovité; interlobia nekřídlatá; řapík dol. a stř. lodyžních listů zřetelný, až 1,5 cm dl. Úbory šir. vejcovité až kulovité, asi 3 mm v průměru, krátce stopkaté, nicí, tvořící šir. latovité listenaté květenství z prodloužených hroznů; listeny jednoduché, 1–3× delší než úbor; vnější zákrovní listeny vejčité až kopinaté, vnitřní podlouhlé; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé, okrajové květy samičí, v počtu 8, vnitřní oboupohlavné, v počtu 14–16. Nažky asi 1,2 mm dl., protáhle vejcovité, lehce smáčknuté, rýhované. VIII–X. Chf.

2n = 18 (extra fines)

Ekologie a rozšíření v ČR: Zřídka zplaňuje na okrajích kulturních trávníků, na rumištích a komunikačních tělesech. V minulosti se pěstoval na zahrádkách jako léčivá nebo kořeninová rostlina (dnes spíše výjimečně); zdá se, že byl v oblibě zejména v oblastech osídlených německým etnikem – dodnes občas přežívá na návších a na rumištích na místech zbořených chalup. Ve vyšších polohách zpravidla omezeně kvete a nepřináší klíčivé nažky. Na území ČR byl zjištěn v termofytiku a mezofytiku od planárního do submontánního stupně (max.: Roudno, asi 600 m).

T: 4b. Lab. střed. (Sebuzín), 10a. Jenšt. tab. (Praha-Dáblce), 16. Znoj.-brn. pah. (Vranovice – Žabčice; Brno-Obřany), 18b. Dyj.-svr. úv. (Břeclav-Poštorná). – M: 41. Stř. Povlt. (Bechyně), 48a. Žitav. kotl. (Rumburk), 67. Českomor. vrch. (Oslavice), 75. Jes. podh. (Velká Štáhle; Roudno; Dolní Guntramovice), 79. Zlín. vrchy (Zlín), 82. Javorn. (Pulčín).

Z následujících lokalit bylo doloženo pěstování: 3. Podkruš. pán. (Červený Hrádek), 10b. Praž. kotl. (Praha, zahrada Kanálka), 14a. Bydž. pán. (Sadová), 15a. Jarom. Pol. (Jaroměř), 33. Branž. hv. (Chudenice), 39. Třeboň. pán. (Lomnice nad Lužnicí), 42b. Tábo.-vlaš. pah. (Tábor), 45a. Loveč. střed. (Děčín), 56a. Železnobr. Podkrk. (Helkovice), 60. Orl. opuky (Kostelec nad Orlicí), 84a. Besk. podh. (Frenštát pod Radhoštěm).

Celkové rozšíření: Druh není znám z přírody; pravděpodobně je odvozený od blíže příbuzného druhu *A. paniculata* WILLD., jehož areál zabírá území od Ukrajiny přes j. a stř. Rusko (na jihu po podhůří Kavkazu) do podhůří Altaje v Kazachstánu. *Artemisia abrotanum* je velmi dlouho v kultuře (ve stř. Evropě již od 9.–10. stol.) a druhotně se rozšířil v mnoha zemích stř. a j. Evropy od Španělska až po Balkán, a také v Severní Americe. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:486 (incl. *A. paniculata*).

Význam: Obsahuje silice s alifatickými látkami blíže příbuznými citralu, 1,8-cineol spolu s dalšími monoterpenoidy a seskviterpenoidy (např. fenchon, sabinen, karyofilen), vzácné α-bisabololoxidy, třísloviny a spasmolytický účinný flavanol, také kumarinové sloučeniny skopoletin, umbeliferon, izofraxidin aj.; v kořenech je obsažen polyin kapilin, který má význačné účinky fungicidní. Používá se jako léčivá rostlina a bývá rovněž součástí kořenících směsí v potravinářství při přípravě vermutů a likérů.

8. *Artemisia pontica* L. – pelyněk pontický

Tab. 21/1

Artemisia pontica LINNAEUS Sp. Pl. 847, 1753.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 82. – Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1377. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 796, 1564. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 772. – Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 91, 91b. – Gerb. Fl. SSSR, no 3280. – Herb. Fl. URSS, no 3161.

Vytrvalé, středně aromatické byliny s plazivým oddenkem, často vytvářející husté polykormony (porosty) jednotlivých lodyh. Lodyhy 20–50 cm dl., zpravidla jen v hor. 1/2 krátce větvené, podélně jemně rýhované. Listy s úkrojky v jedné rovině, stř. lodyžní listy až 5 cm dl. a 3,5 cm šir., dolní a střední zřetelně řapíkaté, v obrysu trojúhelníkovité, 2–3× peřenosečné, v hor. 1/2 přetřhaně peřenosečné, na bázi ouškaté, krátce přitiskle hedvábitě chlupaté, matné; úkrojky 1. řádu ± pravidelně rozmístěné, téměř vstřícné, v obrysu vejčité, úkrojky posledního řádu zploštělé, až 4 mm dl., 0,5–0,8 mm šir., čárkovité, na vrcholu náhle zúžené v krátkou špičku; interlobia velmi úzce křídlatá; ouška dvojité, 1–2× peřenosečná; řapík dol. a stř. lodyžních listů zřetelný, až 1,5 cm dl. Úbory kulovité až polokulovité, 2,5–4,0 mm v průměru, krátce stopkaté, ± nicí, tvořící úzké metlovité latovité listenaté květenství složené z přímých až přímo odstálých ± jednostranných

hroznů, listeny jednoduché nebo jednoduše přenosečné, stejně dl. jako úbor; vnější zákrovní listeny eliptické, na vrcholu tupé, ve stř. části plstnaté, vnitřní kopinaté, šir. suchomázdřitě lemované; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé s korunou lysou, okrajové samičí, v počtu 12, středové květy oboupohlavné, v počtu 40–45. Nažky válcovité, asi 0,8 mm dl. VIII–X. Hkf.

2n = 18 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Travnaté svahy, břehy úvozů, lesní okraje, nejčastěji na poněkud antropicky ovlivněných místech, řidčeji ve světlých doubravách a občas na okrajích silnic a železničních náspech, na rumišťích a na skládkách rud. Nejčastěji na bazických podkladech, zejména na spraších, vápnitých pískovcích, slínovcích, na čediči nebo na vápenci, zřídka na pískách; zpravidla na hlubších, vysýchavých, živinami dobře zásobených hlinitých nebo jílovitých, řidčeji i na lehkých písčitých půdách, na slunných, méně často i na polozastíněných místech. Ve společenstvech svazů *Festucion valesiacae* (např. v asociaci *Artemisia ponticae-Dianthetum carthusianorum* TOMAN 1988) a *Bromion erecti*, v porostech teplomilných lemů svazu *Geranion sanguinei*, řidčeji i v teplomilných doubravách svazu *Quercion pubescenti-petraeae* a *Aceri tatarici-Quercion* ZÓLYOMI 1957.

Rozšíření v ČR: Původní výskyt je téměř výhradně vázán na termofytikum s. Čech a j. Moravy. Česká arela se rozprostírá mezi Doupovskou pahorkatinou v okolí Kadaně, Žateckým Poohřím, Lounským středohořím (zde obzvláště hojně) a Labským středohořím, na sever zasahuje až téměř k Ústí nad Labem. Mnohem vzácněji roste dále na jihovýchodě v Podřipsku, v okolí Mělníka, Kralup nad Vltavou a u Prahy (zde zejména na svazích nad Vltavou v s. části města), řidčeji mezi Mladou Boleslaví a tokem Cidliny, nejvýchodněji ještě v okolí Nového Bydžova. Na j. Moravě leží centrum rozšíření v Jihomoravské pahorkatině, na západ zasahuje do okolí Ivančic, Moravského Krumlova a Znojma, na sever na svahy kopce Hády u Brna a do okolí Vyškova. Poměrně vzácný je na Pavlovských kopcích, zde pouze na sprašových úpatích, v Jihomoravských úvalech, tam zejména v oblasti písků Bořího lesa mezi Valticemi a Lednicí a v Dúbravě u Hodonína a v Bílých Karpatech stepních. Ojedinele překračuje i do mezofytika, zde ovšem prakticky jen na druhotná stanoviště, v oreofytiku se nalézá jedi-

ná sekundární lokalita. V planárním a kolinním stupni, druhotně ojedinele i výše (min.: Hodonín, 175 m; max.: České středohoří, Oblík, asi 500 m; druhotně Žďár nad Sázavou, asi 580 m). – Mapy: ŠMARD A XM 1963:map. 24 (Morava).

T: 1. Doup. pah. (vz.), 2a. Žatec. Poohří (roztr.), 3. Podkruš. pán. (vz.), 4a. Loun. střed. (hojně), 4b. Lab. střed. (roztr.), 4c. Úštěc. kotl. (roztr.), 7a. Liboch. tab. (vz.), 7b. Podřip. tab. (Rovná; vrch Sovice), 7c. Slán. tab. (vz.), 8. Čes. kras (Praha-Hlubočepy), 9. Dol. Povlt. (s. okraj Prahy), 12. Dol. Pojiz. (Chloumek; Mladá Boleslav, zda původní?), 13a. Rožď. tab. (vz.), 13b. Mladobol. chl. (Nepřevázka; Sýčinka), 14a. Bydž. pán. (Lužec; Opatov), 16. Znoj.-brn. pah. (vz.), 17a. Dunaj. kop. (vz.), 17b. Pavl. kop. (vz.), 17c. Milov.-valt. pah. (Milovice; Sedlec), 18a. Dyj.-svr. úv. (vz.), 18b. Dolnomor. úv. (okolí Hodonína, více lokalit); 19. B. Karp. step. (vz.), 20a. Bučov. pah. (roztr.), 20b. Hustop. pah. (místy hojně), 21a. Han. pah. (Vyškov-Dědice). – **M:** 62. Litomyš. pán. (Litomyšl, zplanělý), 67. Českomor. vrch. (Zvole, druhotně), 68. Mor. podh. Vysoč. (Dolní Loučky, druhotně; Náměšť nad Oslavou, druhotně; Senorady, druhotně; Neslovce; Hlína, asi druhotně), 77b. Liten. vrchy (Hoštice), 83. Ostr. pán. (Ostrava-Vítkovice, rudiště, druhotně). – **O:** 91. Žďár. vrchy (Žďár nad Sázavou, Zelená hora, druhotně).

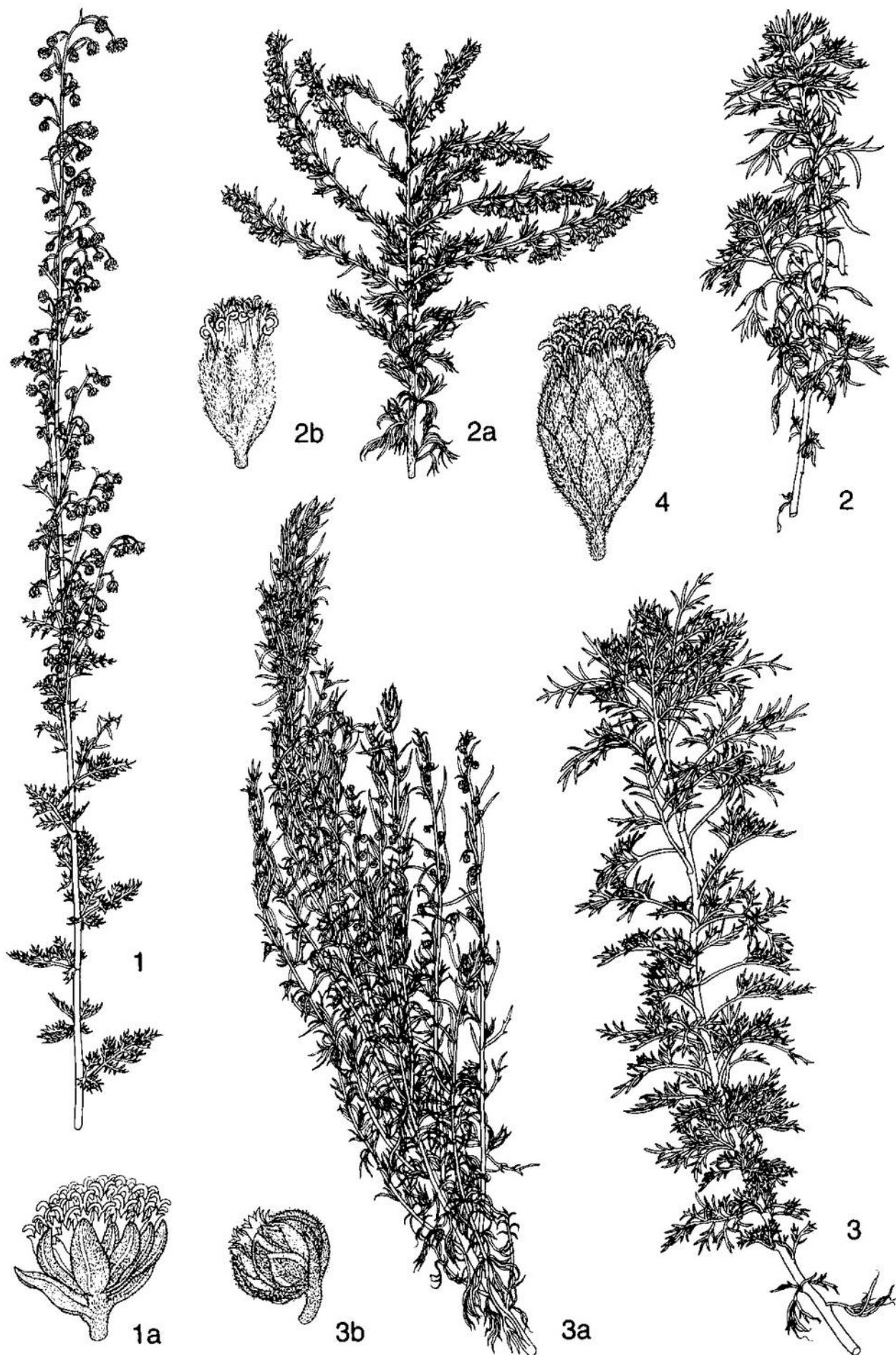
Celkové rozšíření: Dostí rozsáhlý souvislý areál zabírá stř. a v. Evropu od v. Rakouska a j. Moravy přes j. Slovensko, Maďarsko, s. část Chorvatska a Srbska, Rumunsko, Bulharsko, jv. Polsko a Ukrajinu do Ruska, na východ zasahuje až do Kazachstánu a do podhůří Altaje. Na západ od souvislého rozšíření se druh vyskytuje v drobných izolovaných ostrůvcích v Čechách a v Německu. V s. Itálii, Švýcarsku a Francii je výskyt pokládán za druhotný. S jistotou sekundární výskyt byl zjištěn v j. Norsku a také v Severní Americe. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:486.

Význam: Obsahuje hořčiny typu seskviterpenických laktonů, hlavně α -santonin a artemisin, dále silice a třísloviny. V minulosti omezeně pěstován na zahrádkách a používán v lidovém léčitelství.

9–10. *Artemisia austriaca* agg.

Vytrvalé, na bázi dřevnatých stonků bohatě rozvětvené polokeře. Sterilní stonky zakončené listovou růžicí, větvené, hustě šedě plstnaté, 5–20 cm dl.; květonosné stonky 20–60 cm dl., přímé nebo vystoupavé, šedě plstnaté nebo olysálé, často červeně naběhlé, postranní větve v ostrém úhlu přímo odstálé. Listy na svrchní straně krátce hustě šedě plstnaté, poněkud sametově lesklé, na spodní straně bělavě plstnaté, na sterilních výbězcích a na bázi květonosných stonků až 2 cm dl., 1–2× členěné v čárkovité, lehce zploštělé úkrojky, úkrojky posledního řádu až 1 mm šir., s bazálními úkrojky tvořícími krátká ouška; hor.

Tab. 21: 1 *Artemisia pontica*, 1a – úbor. – 2 *A. repens*, nekvetoucí lodyha, 2a – květonosná lodyha, 2b – úbor. – 3 *A. abrotanum*, nekvetoucí lodyha, 3a – květonosná lodyha, 3b – úbor. – 4 *A. austriaca*, úbor.

[TAB. 21] 175

stonkové listy jednoduše peřenosečné s čárkovitými až nitovitými úkrojky a s oušky na bázi; nejvyšší listy jednoduché, čárkovité, bez oušek. Úbory vejcovité až protáhle vejcovité, ± přisedlé, nicí, v hustých a bohatých hroznech, skládajících někdy latovitá listenatá květenství, jejich větve přímo odstálé pod úhlem 50–60°; listeny jednoduché, čárkovité, na bázi bez oušek; zákrovní listeny na vnější straně hustě krátce odstále chlupaté, vnější čárkovité, až k okraji bylinné, vnitřní podlouhlé, tupé, téměř celé suchomázdřité, červenohnědé; lůžko úboru lysé. Květy červenožluté s korunou hustě chlupatou, okrajové květy samičí, obvykle v počtu 5–7, středových 7–8, oboupohlavných. Nažky asi 1 mm dl. Chf.

Celkové rozšíření: Pfirožený výskyt zástupců agregátu byl zaznamenán ve stf. Evropě v Rakousku, na Slovensku a v Maďarsku, dále v Bulharsku, v Rumunsku a ve státech bývalého Sovětského svazu, kde je široce rozšířen od Ukrajiny a stf. Ruska po Gruzii, Arménii a Ázerbajdžán (s nevelkým přesahem do sz. Turecka a s. Íránu), na j. Sibíři až po Altaj. Druhotný výskyt je udáván z dalších zemí stf. Evropy (Polsko, ČR, Německo, Francie) a také ze severu evropské části Ruska, ze stf. Sibíře a Dálného východu. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:488.

1a Úbory 2,6–3,8(–4,5) mm dl.

..... 9. *A. austriaca*

b Úbory 1,8–2,8 mm dl. 10. *A. repens*

9. *Artemisia austriaca* JACQ. – pelyněk rakouský Tab. 21/4

Artemisia austriaca JACQUIN Fl. Austriac. 1:61, 1773.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Hung. Exs., no 583. – SCHULTZ Herb. Norm., n. ser., no 828.

Vytrvalé polokeře, vytvářející krátké, na bázi zdřevnatělé, hustě šedě plstnaté přezimující stonky, zakončené řídkou listovou růžicí. Květonosné lodyhy 20–50 cm dl., postranní větve přímo odstálé. Listy hustě šedě hedvábně plstnaté, na sterilních výběžcích a na bázi květonosných lodyh až 2 cm dl., 1–2× členěné v čárkovité, lehce zploštělé úkrojky, úkrojky posledního řádu až 1 mm šir.; bazální úkrojky tvořící krátká ouška; hor. lodyžní listy jednoduše peřenosečné s čárkovitými úkrojky; nejvyšší listy a listeny jednoduché, čárkovité, bez oušek. Úbory vejcovité až polokulovité, 2,6–3,8(–4,5) mm dl. VIII–X. Chf.

2n = 48 (extra fines)

Na území ČR se tento taxon zřejmě nikdy nevyskytoval, veškeré doložené údaje se vztahují k následujícímu druhu. Pravděpodobně se jedná o panonský endemit, roste v Rakousku, na j. Slovensku (Bratislava-Devín) a v Maďarsku. Vztah k ostatním taxonům agregátu vyžaduje další studium.

10. *Artemisia repens* WILLD. – pelyněk plazivý Tab. 21/2

Artemisia repens PALLAS ex WILLDENOW Sp. Pl. 3:1840, 1803. – Syn.: *Artemisia austriaca* auct. non JACQ. 1773. – *A. austriaca* JACQ. var. *advena* RECH. f. Österr. Bot. Z. 97:119, 1950.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1487. – Extra fines: Herb. Fl. Ross., no 1522 (ut *A. austriaca* var. *jacquiniana* BESSER).

Vytrvalé polokeře s krátkými, na bázi dřevnatými, bohatě větvenými, hustě šedě plstnatými, 5–20 cm dl., přezimujícími stonky, zakončenými řídkou listovou růžicí. Květonosné lodyhy 20–60 cm dl., v hor. 1/2 s postranními větvemi v ostrém úhlu přímo odstávajícími. Listy krátce hustě šedě plstnaté, na sterilních výběžcích a na bázi květonosných lodyh až 2 cm dl., 1–2× členěné v čárkovité, lehce zploštělé úkrojky; bazální úkrojky tvořící krátká ouška; úkrojky posledního řádu na nejvýš 1 mm šir.; hor. lodyžní listy jednoduše peřenosečné s čárkovitými až nitovitými úkrojky a s oušky na bázi; nejvyšší listy jednoduché, čárkovité, bez oušek. Úbory vejcovité, 1,8–2,8 mm dl.; skládající latovitá listenatá květenství, listeny jednoduché, čárkovité, na bázi bez oušek. VIII–X. Chf.

2n = 16 (ČR: 10b. Praž. kotl.)

Ekologie a cenologie: Ruderální místa, rumiště, okolí mostů, silniční příkopy, železniční náspy a nádraží, hřbitovy. Preferuje neuzavřenou vegetaci na výslunných místech s písčitými nebo šterkovitými podklady, pravděpodobně zejména svazu *Onopordion*. Nejčastěji zavlékán dopravou, zřejmě s obilím. Na našem území kvete velmi pozdě a většina nažek nestačí dozrát; rozmnožování se vesměs děje vegetativní cestou.

Rozšíření v ČR: Na území ČR pouze zavlékán, převážně do termofytika a okrajově i mezofytika stf. a s. Čech a na j. Moravu. Většina údajů pochází z planárního a kolinního, výjimečně suprakolinního stupně (max.: Třebíč, 500 m). – Mapy: FERÁKOVÁ 1997:108; FERÁKOVÁ in Červená kniha 1999:42.

T: 3. Podkruš. pán. (Teplice, jen lit.), 4b. Lab. střed. (Litoměřice, jen staré lit.), 10b. Praž. kotl. (Praha-Vršovice, 1970; Praha-Strašnice, 1998–2000), 11b. Poděb. Pol. (Velký Osek, 1976), 16. Znoj.-brn. pah. (Ivančice, naposledy 1902), 20b. Hustop. pah. (Brno, Stránská skála, 1947–1962; Klobouky u Brna, jen lit. z 19. stol.). – M: 52. Ral.-bez. tab. (Kufivody, 1998–2000), 68. Mor. podh. Vysoč. (Třebíč, 1879–1902; Břežník, 1913; Náměšť nad Oslavou, 1921).

K literárnímu odkazu Strážnice (GAMS in HEGI, III. Fl. Mittel-Eur. 6/2:643, 1928) se mohou vztahovat blízké lokality Žerotín u Radějova a Drahy u Velké nad Veličkou (STANĚK, JONGEPIER et JONGEPIEROVÁ Hist. Květ. Bílých

Karpat 1996:64). Zde byly rostliny *A. austriaca* (agg.) údajně pozorovány v letech 1935–1942, avšak herbářové doklady nebyly nalezeny. Proto není možné jednoznačně rozhodnout, ke kterému ze zástupců agregátu se tyto údaje vztahují, ani jestli nedošlo k záměně s pelyňkem pontickým (*Artemisia pontica*), který se alespoň na vrchu Žerotín u Radějova vyskytuje. Analogických záměn bylo v herbářích nalezeno více.

Celkové rozšíření: Východní a jv. Evropa, od v. Bulharska a Rumunska přes Ukrajinu po j. Rusko, dále zřejmě Kazachstán a snad Zakavkazsko, s. Írán, Mongolsko a s. Čína. Vztah rostlin ze stf. Asie, Sibíře a Dálného východu bude třeba ještě studovat. Sekundárně ve stf. Evropě (Polsko, Slovensko, ČR, Rakousko, dále zřejmě v Německu a ve Francii), ve v. Evropě ještě ve stf. Rusku. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:488 (incl. příbuzné taxony).

11. *Artemisia annua* L. – pelyněk roční

Tab. 22/4

Artemisia annua LINNAEUS Sp. Pl. 847, 1753.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 797. – Extra fines: BAENITZ Herb. Eur., no 6032. – DÖRFLER Herb. Norm., no 5479. – DÖRFLER Pl. Amur. Zeaen., no 184. – Fl. Hung. Exs., no 582. – HOHENACKER Arzn. Handelspl., no 653. – SCHULTZ Herb. Norm., n. ser., no 1584. – SINTENIS Iter Transcasp.-Pers. 1900–1901, no 1186b, 1329.

Jednoleté, silně aromatické byliny. Lodyha přímá, 30–100 cm dl., od dol. 1/2 prutovitě větvená, zelená, s roztr. drobnými přisedlými žlázkami, často červeně naběhlá. Listy 2–3× peřenosečné s úkrojky v jedné rovině, přisedlé, v obrysu vejčité, v hor. části někdy s nevýraznými celistvými laloky, na bázi ouškaté (ouška 1–2× peřenosečná), svěže zelené až žlutozelené; listové úkrojky 1. řádu ± rovnoměrně rozmístěné, neúplně vstřícné, kopinaté, úkrojky posledního řádu 3–4 mm dl., 1,5–2,0 mm šir. s rovnoběžnými okraji, na vrcholu náhle zúžené do krátké, zahnuté špičky, interlobia křídlatá, stf. lodyžní listy až 12 cm dl. a 10 cm šir. Úbory kulovité, 2,0–2,5 mm v průměru, krátce stopkaté, nicí, skládající velmi bohaté rozkladité latovité listenaté květenství, listeny 1–2× peřenosečné; zákrovní listeny lysé, vejčité, šir. blanitě lemované; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé; okrajových samičích květů 10–20, s korunou nitovitou, hustě žláznatou; středové květy oboupohlavné, v počtu 12–30, s korunou úzce nálevkovitou až trubkovitou, lysou, bez žlázek, tyčinky úzce čárkovité. Nažky 0,8–1,0 mm dl., elipsoidní, z boku smáčkuté, světle šedé až olivově nazelenalé. VII–X. Tf.

2n = 18 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Rumiště, okraje komunikací, skládky zeminy, říční navigace, řidčeji roste jako plevel v polních kulturách. Dává přednost těžkým, čerstvě vlhkým nebo vysychavým

půdám, ale objeví se i na písčitých nebo šterkovitých substrátech; nejčastěji na dusíkem bohatých, slunných místech. Na území ČR (na rozdíl např. od j. Slovenska) zřejmě nažky dozrávají jen omezeně, takže se zatím expanzivně nešíří. Prokázáno bylo šíření s travním semenem, obiloviny a olejninami, textilními surovinami, zřídka i s rudou. V různých typech ruderalní a plevelové vegetace třídy *Chenopodietea*.

Rozšíření v ČR: Na území ČR byl poprvé zaznamenán v roce 1874 v Brně-Zábřovicích, v Čechách v roce 1897 v Praze na Maninách. Od té doby byl zjištěn na řadě lokalit v termofytiku a nižším mezofytiku, zejména ve větších sídlech a na nádražích. Výskyt má často pouze přechodný charakter, nicméně lokalit v poslední době spíše poněkud přibývá. V planárním až suprakolinním stupni (max.: Poleň, 490 m). – Mapy: HEJNÝ in HEJNÝ et JEHLÍK [red.] 1973:map. 6; JEHLÍK et HEJNÝ Folia Geobot. Phytotax. 9:245, 1974; SLAVÍK in JEHLÍK 1998: 191.

T: 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem-Střekov). 7d. Bělohor. tab. (Kladno-Kročehlavy; Úžice) 8. Čes. kras (Všenory; Praha-Hlubočepy; Praha-Zlíchov). 9. Dol. Povlt. (Praha, více lokalit; Kralupy nad Vltavou). 10b. Praž. kotl. (řada lokalit). 11b. Poděb. Pol. (Velký Osek). 15b. Hrad. Pol. (Hradec Králové, více lokalit). 15c. Pard. Pol. (více lokalit). 16. Znoj.-brn. pah. (Znojmo; Nebovice; Brno, více lokalit; Tišnov). 17b. Pavl. kop. (Bavory). 18a. Dyj.-svr. úv. (Brno, více lokalit). 18b. Dolnomor. úv. (Rohatec; Žeraviny; Uherské Hradiště). 20b. Hustop. pah. (více lokalit v Brně a blízkém okolí). 21. Haná (roztr.). – **M:** 31a. Plz. pah. vl. (Plzeň). 33. Branž. hv. (Poleň). 38. Bud. pán. (České Budějovice). 39. Třeboň. pán. (Soběslav; Veselí nad Lužnicí). 40a. Pis.-hlub. hřeb. (Temelín). 41. Stf. Povlt. (Praha-Cholupice; Písek; Bechyně). 55b. Stf. Pojiz. (Turnov). 60. Orl. opuky (Doudleby nad Orlicí). 63f. Českotřeb. úv. (Česká Třebová). 65. Kutnoh. tab. (Zibohlavý). 68. Mor. podh. Vysoč. (Adamov). 76a. Mor. brána vl. (Lipník nad Bečvou; Týn nad Bečvou, Helfštýn). 76b. Tršic. pah. (Veska). 80a. Vset. kotl. (Vsetín). 83. Ostr. pán. (Ostrava, více lokalit). 84a. Besk. podh. (Frydek-Místek, více lokalit).

Celkové rozšíření: Pochází ze stf. a v. Asie od s. Iráku až po j. Sibíř a Nepál, na východ do Japonska a na Tchaj-wan. Druhotný areál zabírá j. a stf. Evropu, Severní Ameriku (USA a Kanada) i Jižní Ameriku (Argentina). – Mapy: MEUSEL et al. 1992:486.

Význam: V silici obsahuje alifatický artemisia keton, monoterpeny α -pinen a β -pinen, kamphen, myrcen a sabinen a seskviterpen β -karyofilen; mezi hořčinami je přítomen ze skupiny seskviterpenických laktonů hlavně artemisinin (působící jako antimalarikum především na rezistentní kmeny), a z derivátů pak kyselina arteannuinová; zjištěny byly i různé flavonoidy. V Asii se v lidovém léčitelství používá jako prostředek proti malárii.

12. *Artemisia tournefortiana* REICHENB. – pelyněk Tournefortův Tab. 22/1

Artemisia tournefortiana REICHENBACH Iconogr. Bot. Pl. Crit. 1:6, 1823.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1683. – Extra fines: SINTENIS Iter Transcasp.-Pers. 1900–1901, no 1074.

Velmi statné, jednoleté, velmi slabě aromatické byliny. Lodyha přímá, většinou jednoduchá, 50–220 cm dl., 10–15 mm tlustá, zejména v hor. části rýhovaná, zelená, v době květu hnědofialově naběhlá, lysá nebo jen s jednotlivými přitisklými vidličnatými chlupy. Listy v obrysu eliptické nebo podlouhlé, řapíkaté, v pravém úhlu odstávající, s úkrojky v jedné rovině, oboustranně zelené až šedozelené, zpravidla lysé; dol. a stř. lodyžní listy 8–20 cm dl., 5–13 cm šir., 2× přetřhovaně peřenosečné (interlobia se zřetelnými drobnými úkrojky – zoubky), úkrojky posledního řádu (včetně koncového úkroju) až 2,5 cm dl., kopinaté, špičaté, na okraji oddáleně ostře zubaté, ouška na bázi řapíku asi 1 cm dl., peřenosečná, s úzce kopinatými úkrojky, dol. listy někdy s nevýrazně odlišeným řapíkem a úkrojky ± pravidelně rozmístěnými po celé délce větve; řapík stř. lodyžních listů až 5 cm dl. Úbory kulovité až vejcovité, delší než široké, 2,5–3,0 mm dl., přímé, tvořící úzké květenství s krátkými, přímými, k hlavní lodyze ± přitisklými větvemi; listeny jednoduše peřenosečné, v nejvyšších částech celistvé, čárkovitě kopinaté, pilovité nebo zubaté; zákrovní listeny lysé, šir. suchomázdřitě lemované, vnější vejčité, vnitřní vejčité až kopinaté; lůžko úboru lysé. Květy narůžovělé s korunou nálevkovitou, v dol. části tečkovaně žláznatou; okrajové květy samičí, v počtu 20–22, s vyčnívajícími bliznovými rameny, oboupohlavných středových květů nejčastěji 10, s bliznovými rameny z korunní trubky nevyniklými. Nažky asi 1 mm dl., protáhle vejcovité, lehce zploštělé, jemně rýhované. VIII–X. Tf.

2n = 18 (ČR: 18a. Dyj.-svr. úv.)

Ekologie a cenologie: Rumiště, skládky, dočasně nevyužívané plochy, okraje cest, ochranné hráze; roste ve vegetaci s neúplným zápojem. Na štěrkovitém i hlinitém substrátu, zpravidla na dostatečně osluněných místech. Nejčastěji ve společenstvech svazů *Polygonion avicularis* a *Sisymbrium*.

Rozšíření v ČR: Většina lokalit se nachází v termofytiku, méně nálezů pochází i z mezo-

fytika. Poprvé zjištěn v roce 1964 v Doudlebech nad Orlicí, v roce 1966 v Místku, od roku 1969 průběžně pozorován v Brně a okolí. Zavlčen s bavlnou a vlnou, první nálezy pocházejí z okolí přádelen. Zpočátku měl výskyt efemerní charakter, od 90. let 20. stol. se druh v Brně a jeho okolí intenzivně šíří jako neindigenofyt. Převážně v planárním a kolinním, výjimečně v suprakolinním stupni (min.: Židlochovice, 180 m; max.: Frýdek-Místek, 300 m; Doudleby nad Orlicí, 290 m).

T: 16. Znoj.-brn. pah. (Brno, Červený kopec; Brno-Královo Pole), 18b. Dyj.-svr. úv. (Brno, řada lokalit; navigace Svratky a Svitavy od Brna až k Židlochovicím), 20b. Hustop. pah. (Brno-Černovice). – M: 60. Orl. opuky (Doudleby nad Orlicí, 1964), 84a. Besk. podh. (Frýdek-Místek, 1966).

Celkové rozšíření: Primární areál leží v Zakavkazí (Arménie, Ázerbajdžán), v s. Íránu, Afghánistánu a ve středosijských republikách (Turkmenistán, Kazachstán, Uzbekistán a snad i v dalších), na sever zasahuje nejdále po Ural. Zplanělý výskyt v Evropě zaznamenán poprvé v roce 1851 v Německu, druh byl dále zjištěn v Polsku, ČR, Švýcarsku a Francii. – Mapy: MEUSEL et al. 1992:487.

13. *Artemisia biennis* WILLD. – pelyněk dvouletý Tab. 22/2

Artemisia biennis WILLDENOW Phytographia 11, 1794.

Statné jednoleté nebo dvouleté, slabě aromatické byliny. Lodyha 30–150 cm dl., přímá, jednoduchá, řidčeji chudě větvená, lysá. Listy v obrysu obkopinaté, lysé, zelené, s úkrojky v jedné rovině, interlobia ± bez drobných zoubkovitých laloků, dol. lodyžní listy 5–15 cm dl., řapíkaté, 2× peřenosečné, stř. a hor. listy 4–8 cm dl., přisedlé, jednoduše peřenosečné; úkrojky posledního řádu čárkovitě kopinaté, ostře zubaté. Úbory přímé, přisedlé nebo kratičce stopkaté, ± kulovité, zpravidla širší než dlouhé, 2,0–2,5 mm dl., 2,5–3,0 mm šir., tvořící husté, stažené listenaté latovité květenství, jeho postranní větve krátké, k ose květenství přitisklé; zákrovní listeny vejčité, na vrcholu tupé, lysé, zelené, na okraji se světlým blanitým lemlem, na vnitřní straně s více souběžnými, často přerušovanými prosvítajícími silicnými kanálky; lůžko úboru lysé. Květy žlutavé s korunou asi 1 mm dl., zvonkovitou, lysou; okrajové květy samičí, v počtu 10–15, středových oboupohlavných květů 10–15(–20). Nažky asi 1 mm dl., elipsoidní, s podélnými žebry, hnědé, lysé. VIII–X. Tf.

2n = 18 (extra fines)

Tab. 22: 1 *Artemisia tournefortiana*, 1a – úbor. – 2 *A. biennis*, 2a – úbor. – 3 *A. dracunculus*, 3a – úbor. – 4 *A. annua*, 4a – střední lodyžní list, 4b – úbor.

Ekologie a cenologie: Železniční stanice, přístavy a dvory průmyslových objektů. Na sušších, živinami bohatých štěrkovitých a písčitých půdách, preferuje nezastíněná místa. Na území ČR zřejmě nažky nedozrávají a zdejší výskyt je závislý na přísunu diaspor; nejčastěji je zavlečen s lněným semenem a obilím. Ve vegetaci svazů *Polygonion avicularis* a *Sisymbrium*.

Rozšíření v ČR: V ČR poprvé zjištěn jako zplanělý v roce 1960, od té doby nalezen téměř na 20 lokalitách na území s., stf. a v. Čech. Vzhledem k dosti hojnému adventivnímu výskytu v Německu lze očekávat nálezy na dalších místech. V planárním a kolinním stupni (min.: Děčín-Loubí, 125 m; max.: Česká Třebová, 390 m). – Mapy: JEHLÍK 1984:323.

T: 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem, 1974–1979), 5a. Dol. Poohří (Lovosice, 1968–1974), 5b. Roudn. písky (Židovice, 1969), 10b. Praž. kotl. (Praha-Žižkov, 1980), 11b. Poděb. Pol. (Nymburk, 1960, 1974), 15a. Jarom. Pol. (Jaroměř, 1973), 15c. Pard. Pol. (Pardubice, 1973). – M: 31a. Plz. pah. vl. (Plzeň, 1972), 46b. Kaň. Labe (Děčín-Nové Loubí, 1968–1983), 49. Frydl. pah. (Černousy, 1968), 63f. Českořeb. úv. (Česká Třebová, 1972).

Celkové rozšíření: Pochází z pacifické části Severní Ameriky, kde roste od Britské Kolumbie v Kanadě až po Kalifornii v USA, na východ do Manitoby a Nebrasky. V ostatních částech Severní Ameriky je zřejmě zplanělý; hranice primárního a adventivního výskytu je ovšem neostrá. V Evropě nalezen poprvé v roce 1880 ve Švédsku, nyní znám dále ze s. části Ruska, z Finska, Norska, Dánska, ve stf. Evropě z Německa, Polska, ČR, Švýcarska, a dále z Nizozemska a Velké Británie. Adventivní výskyt byl zaznamenán rovněž na Novém Zélandě. – Mapy: HULTEN FA 1968:909; MEUSEL et al. 1992:487.

14. *Artemisia gnaphalodes* NUTT. – pelyněk protnicovitý

Artemisia gnaphalodes NUTTALL Gen. N. Amer. Pl. 2:143, 1818. – Syn.: *Artemisia ludoviciana* NUTT. subsp. *gnaphalodes* (NUTT.) Á. LÖVE et D. LÖVE Taxon 31:356, 1982.

Vytrvalé byliny s tenkým podzemním oddenkem, tvořícím dlouhé výběžky. Stonky jednoduché nebo řidčeji s krátkými, přímými větvemi, 50–70 cm dl., oblé, nerýhované, chlupaté až vlnaté krátkými kadeřavými bílými chlupy. Listy ploché, tuhé, přímo odstálé, na svrchní straně šedozelené, s bílým pavučinatým oděním, na rubu velmi hustě běloplstnaté, dol. listy ± krátce řapíkaté, peřenoklané až peřenodílné, řidčeji celokrajné, až 10 cm dl., úkrojky kopinaté, 3–5 mm šir., celokrajné, na vrcholu špičaté, stf. a hor. lodýžní listy jednoduché, kopinaté, 5–8 cm dl., 4–8 mm šir., klínovitou bází přisedlé, převážně celokrajné nebo pouze pod vrcholem s malými od-

dálenými zoubky, na vrcholu špičaté nebo zašpičaté. Úbory zvonkovité, asi 3 mm dl. a 3 mm šir., tvořící prodloužené latovité listenaté květenství s velmi krátkými přímými větvemi; listeny celistvé, čárkovité, celokrajné, bíle plstnaté; zákrovní listeny vejčité až kopinaté, šedobíle plstnaté; lůžko úboru lysé. Květy se žlutohnědou korunou, okrajové samičí, vnitřní oboupohlavné. Nažky válcovité, asi 1 mm dl. VII–VIII. Hkf.

2n = 36 (extra fines)

V roce 1971 byl nalezen zplanělý na městské skládce v bývalé pískovně v Brněnských Ivanovicích; místo bylo v následujícím roce zničeno při terénních úpravách. Zdroj a způsob zavlečení zůstal neobjasněn. Pochází ze Severní Ameriky, kde roste v préríjních oblastech středozápadu USA od Texasu po Illinois, na jih zasahuje do Mexika a na sever do Kanady do provincií Ontario a Alberta a na v. pobřeží USA mezi státy Delaware a New Hampshire. Jako plevel zavlečen na Aljašku. *Artemisia gnaphalodes* je občas přiřazován jako vnitrodruhový taxon k blízkce příbuznému druhu *A. ludoviciana* NUTT., který se ovšem odlišuje všemi listy členěnými. Tento taxon se vyskytuje rovněž na středozápadě USA v oblasti vymezené státy Missouri, Texas a Wyoming. – Mapy: HULTEN FA 1968:899.

Sect. 2. *Dracunculus* BESS.

Syn.: *Draconia* HEISTER ex FABR., *Oligosporus* CASS.

Lůžko úboru vždy lysé. Okrajové květy v úboru samičí, středové oboupohlavné, funkčně samčí, se zakrnělým sterilním pestíkem.

15. *Artemisia dracunculus* L. – pelyněk kozalec, estragon Tab. 22/3

Artemisia dracunculus LINNAEUS Sp. Pl. 849, 1753. – Syn.: *Oligosporus dracunculus* (L.) POLJAK. Tr. Inst. Bot. Akad. Nauk Kazach. SSR 11:116, 1961. – *Draconia dracunculus* (L.) SOJÁK Čas. Nár. Muz., ser. natur., 152:20, 1983.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 767. – Extra fines: Pl. Calif., no 793.

Lysé nebo téměř lysé vytrvalé, příjemně slabě aromatické (fenyklem vonící) byliny s dl. plazivými podzemními výběžky. Stonky bohatě prutovitě větvené, oblé, lysé. Listy celistvé, výjimečně dol. listy někdy pod vrcholem 3klané, kopinaté až čárkovité, 2–10 cm dl., 2–10 mm šir., celokrajné nebo slabě pilovité, na vrcholu špičaté, masité, poněkud lesklé. Úbory velmi početné, téměř kulovité, 2–3 mm v průměru, nicí, skládající řídké latovité květenství; zákrovní listeny podlouhle eliptické, bělavé, zelenavé až načervenalé, lysé,

vnější vejčité, s šir. suchomázdřítým lemem; lůžko úboru lysé. Květy žluté; okrajové samičí, obvykle v počtu 7, oboupohlavné středové funkčně samčí, v počtu 11–14. Nažky válcovité, asi 1 mm dl. VIII–X. Hkf.

$2n = 18, 36, 90$ (extra fines)

Variabilita: Rostliny jsou dosti variabilní; určitá rozmanitost se projevuje v obsahových látkách. Pěstuje se více odlišně aromatických typů: tzv. francouzský (nebo též německý) estragon se rozmnožuje prakticky pouze vegetativně a je aromatictější než tzv. ruský estragon, který spolehlivě plodí. Vztah variability v cytologických poměrech k morfolickým či jiným odchylkám a taxonomické hodnocení této proměnlivosti není dosud zřejmý.

Ekologie a rozšíření v ČR: Dosti často se pěstuje na zahrádkách, zejména v teplejších sušších oblastech, kde vyžaduje slunné nebo na nejvýš mírně zastíněné polohy s kyprou, živinami dostatečně zásobenou půdou. Na území ČR byl jen velmi omezeně zjištěn únik do rumištní vegetace; týkají se toho např. nálezy od Lednice (fyt. p. 17c. Milov.-valt. pah.) a v Březnici (fyt. p. 35d. Břez. Podbrd.).

Celkové rozšíření: Roste v sv. Evropě, v s. části Asie (souvisle je rozšířen od stř. Ruska až po pobřeží Tichého oceánu) a v pacifické části Severní Ameriky (na východ až po Colorado a Texas). V celém areálu zřejmě není taxonomicky uniformní. Pěstován a zplaňuje po celé Evropě. – Mapy: HULTÉN FA 1968:899; MEUSEL et al. 1992:489.

Význam: Obsahuje v silici fenylypropanoid metylchavikol (esdragol, příbuzný voňavému anetholu), dále terpenické látky linalylacetát, felandren a ocimen (příbuzný myrcenu), kumariny dimetoxykumarin, herniarin a skoparon, flavonoidy a jejich glykosidy, třísloviny a další látky. V kořenech je charakteristický polyin kapilin. Při sušení jejich obsah výrazně klesá. Přidává se, tradičně zejména ve francouzské kuchyni, jako kořeninová rostlina při konzervování zeleniny do octových nálevů (estragonový ocet), měl využití také v lidovém léčitelství.

16. *Artemisia campestris* L. – pelyněk ladní

Tab. 23/1

Artemisia campestris LINNAEUS Sp. Pl. 846, 1753. – Syn.: *Artemisia lednicensis* ROCHER ex SPRENGEL Pl. Min. Cogn. Pug. 2:77, 1815. – *Oligosporus campestris* (L.) CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 36:25, 1826. – *Draconia campestris* (L.) SOJAK Čas. Nár. Muz., ser. natur., 152:20, 1983. – *Artemisia campestris* L. subsp. *lednicensis* (ROCHER ex SPRENGEL) JAV. Magyar Fl. 1131, 1925.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Social. Českoslov., no 1684, 1685. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1563. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 770. – Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 92.

Vytrvalé rostliny bez výraznějšího aroma, lysé nebo tence hedvábitě plstnaté. Kořenová hlava silná, dřevnatá, rozvětvená, vytvářející přežimující krátké olistěné výběžky. Stonky vystoupavé nebo přímé, 20–80 cm dl., na bázi dřevnaté, větvené ± od stř. části, lysé, často hnědočerveně naběhlé, postranní větve odkloněné v ostrém úhlu. Listy v obrysu okrouhlé až eliptické, v mládí hedvábitě plstnaté, později zpravidla olýsalé, 2–3 cm dl., s trojrozměrně uspořádanými nitovitými úkrojkami; dol. listy řapíkaté, nepravidelně 2–3× peřenosečné, střední lodyžní krátce řapíkaté, 1–2× peřenosečné, horní přisedlé; úkrojky posledního řádu 0,5–1,0 mm šir., špičaté; řapíky na bázi ouškaté. Úbory vejcovité až kulovité, 2–4(–5) mm dl., 2–3(–4) mm šir., krátce stopkaté, přímé nebo nicí, skládající latovité květenství složené z krátkých, ± jednostranných hroznů, odstávajících pod úhlem (40–)50–70°; zákrov lysý nebo roztr. chlupatý, zákrovní listy zelené nebo načervenalé, šir. suchomázdřité lemované, vnější vejčité, vnitřní podlouhlé; lůžko úboru lysé. Květy žluté nebo načervenalé, okrajové samičí, v počtu 7–9, s nitovitou korunou, středové samčí, v počtu 7–9, se zakrnělým pestíkem, s korunou šir. trubkovitou; prašníky na špičce s drobným, čárkovitě kopinatým přívěskem; bliznová ramena okrajových květů prodloužená. Nažky válcovité, nerýhované, asi 1 mm dl. VII–X. Chf.

$2n = 36$ (ČR: 7c. Slán. tab.)

Variabilita: Ve střední Evropě lze na základě intenzity odění odlišit dva odchylné typy. Častěji se objevují rostliny, jejichž listy i lodyhy záhy olýsalávají a lodyhy se výrazně červenofialově vybarvují. Tento typ je hodnocen jako nominální subsp. *campestris*. Méně často, zejména na nejxerotermnějších stanovištích, se vyskytují rostliny na lodyhách i listech trvaleji bíle hedvábitě plstnaté; jsou hodnoceny některými autory až na úrovni poddruhů jako subsp. *lednicensis* (SPRENGEL) JAV. Zdá se, že mezi oběma krajními typy existují plynulé přechody, kvantitativní znaky v šířce listových úkrojků ani velikosti úborů, ani jednoznačnou vazbu na určité typy stanovišť, resp. na určitá území, se nepodařilo potvrdit. Nedostatečně sebraný herbářový materiál druhu *Artemisia campestris* (fragmentární, bez bazálních částí stonku nebo s málo vyvinutými úbory) lze velmi obtížně odlišit od monokarpického druhu *A. scoparia* W. et K.

Ekologie a cenologie: Skalní terásy, travnaté stepní stráně, písčiny, řídké borové lesy, řídkěji železniční násypy a rudiště. Na mělkých, lehkých, vysýchavých kamenitých nebo písčitých půdách s malým obsahem dusíku, vyvinutých na různých horninách (kyselé krystalické horniny: žula, rula apod., hadce, vápence, spraš, váte písčité). Na teplých, slunných nebo jen málo zastíněných stanovištích, zpravidla na místech s nezapojenou vegetací. Na primitivních půdách a ve

společenstvech skalních a drnových stepí svazů *Hyperico perforati-Scleranthion perennis*, *Plantagini-Festucion ovinae*, řádu *Festucetalia valesiacae* (diagnostický druh svazu *Alyso-Festucion pallentis*), svazů *Euphorbio-Callunion*, *Koelerio-Phleion phleoidis*, v sušším křídle svazu *Bromion erecti*, v psamofilní vegetaci svazů *Corynephorion canescentis* a *Koelerion glaucae*, v lesních lemech svazu *Geranion sanguinei*, v teplomilných křovinách svazu *Prunion spinosae*, řidčeji i v prosvětlených porostech teplomilných doubrav svazu *Quercion pubescenti-petraeae*.

Rozšíření v ČR: Těžiště rozšíření druhu v ČR se nachází v termofytiku a v mezofytiku, v oreofytiku zcela chybí. V Čechách se vyskytuje především ve stf. a s. části, těžiště výskytu je v dolním Pojizeří, Českém středohoří, Polomských horách, středním a dolním Povltaví. Do j. a z. Čech proniká velmi vzácně, roste zde pouze v říčních údolích. Na Moravě leží největší počet lokalit v Panonském termofytiku a přilehlých fytochoriích Českomoravského mezofytika, nejhojnější je v Hustopečské pahorkatině, Dolnomoravském úvalu, Znojensko-brněnské pahorkatině a na Pavlovských kopcích; v karpatské části Moravy je velmi vzácný. Občas se vyskytuje i na druhotných stanovištích (např. na železničních náspech). Roste v planárním až suprakolinním stupni (min.: Lanžhot, Polínský vrch, 154 m; max.: Milešovka, asi 800 m). – Mapy: ŠMARD A 1963:map. 23 (Morava); SLAVÍK in Květena ČR 7:35, 2004.

T: 1. Doup. pah. (hojně), 2a. Žatec. Poohří (roztr.), 2b. Podboř. kotl. (roztr.), 3. Podkruš. pán. (Horní Ves), 4a. Loun. střed. (roztr.), 4b. Lab. střed. (hojně), 4c. Úštěc. kotl. (roztr.), 5a. Dol. Poohří (Hošťka), 5b. Roudn. písky (roztr.), 6. Džbán (roztr.), 7a. Liboch. tab. (roztr.), 7b. Podřip. tab. (hojně), 7c. Slán. tab. (roztr.), 7d. Bělohor. tab. (roztr.), 8. Čes. kras (hojně), 9. Dol. Povlt. (hojně), 10b. Praž. kotl. (roztr.), 11a. Všetat. Pol. (roztr.), 11b. Poděb. Pol. (roztr.), 12. Dol. Pojiz. (hojně), 13a. Rožď. tab. (roztr.), 14a. Bydž. pán. (roztr.), 14b. Hořic. chl. (Holovousy), 15a. Jarom. Pol. (roztr.), 15b. Hrad. Pol. (roztr.), 15c. Pard. Pol. (hojně), 16. Znoj.-brn. pah. (hojně), 17a. Dunaj. kop. (roztr.), 17b. Pavl. kop. (hojně), 17c. Milov.-valt. pah. (roztr.), 18a. Dyj.-svr. úv. (roztr.), 18b. Dolnomor. úv. (les Důbrava mezi Hodonínem, Kyjovem a Bzencem hojně, jinde vz.), 19. B. Karp. step. (roztr. na z. okraji), 20a. Bučov. pah. (hojně), 20b. Hustop. pah. (hojně), 21a. Han. pah. (hojně), 21b. Hornomor. úv. (Bolelouc – Tučapy; Čelčice; Prostějov). – M: 27. Tachov. bráz. (Planá u Mariánských Lázní), 28a. Kynšp. vrch. (Lázně Kynžvart; Kynšperk), 28b. Kaň. Teplé (roztr.), 28c. Žlut. pah. (roztr.), 28f. Svojs. pah. (Úterý), 29. Doup. vrchy (Kotvína), 30b. Rak. kotl. (roztr.), 31a. Plz. pah. vl. (roztr.), 32. Křivokl.

(roztr.), 35b. Hořov. kotl. (Neumětely), 35c. Příbr. Podbrd. (Bratkovice; Příbram; Příbram-Háje), 35d. Břez. Podbrd. (roztr.), 39. Třeboň. pán. (Veselí nad Lužnicí), 41. Stf. Povlt. (hojně), 42a. Sedlč.-milev. pah. (roztr.), 44. Mileš. střed. (roztr.), 45a. Loveč. střed. (roztr.), 51. Polom. hory (hojně), 52. Ral.-bez. tab. (roztr.), 53a. Českolip. kotl. (roztr.), 55b. Stf. Pojiz. (Jenišovice), 55c. Roven. pah. (Přáslavice), 55d. Tros. pah. (roztr.), 55e. Mark. pah. (Batín), 60. Orl. opuky (Kostelec nad Orlicí), 61a. Křivina (roztr.), 61b. Týnišť. úv. (roztr.), 61c. Chvojen. ploš. (roztr.), 63h. Svit. úv. (Hradec u Svitav), 64a. Průh. ploš. (Praha-Koloděje – Křenice), 64b. Jevan. ploš. (Božkov), 64c. Černokost. perm (roztr.), 65. Kutnoh. pah. (roztr.), 66. Hornosáz. pah. (Zbraslavice), 67. Českomor. vrch. (vz.), 68. Mor. podh. Vysoč. (hojně), 69a. Železnoh. podh. (roztr.), 69b. Seč. vrch. (roztr.), 70. Mor. kras (Ochoz u Brna), 71c. Drah. podh. (Horákov; Viničné Šumice; Ptený Dvůrek), 72. Zábř.-unič. úv. (roztr.), 73b. Hanuš. vrch. (Rohle; Šumperk), 74a. Vidn.-osobl. pah. (roztr.), 74b. Opav. pah. (roztr.), 75. Jes. podh. (roztr.), 77b. Liten. vrchy (Litenčice), 83. Ostr. pán. (Nový Bohumín, druhotně).

Celkové rozšíření: Areál druhu zabírá skoro celou Evropu od Středozeří do j. Anglie, jv. Norska a stf. Finska. Dále roste v s. Africe a v z. a s. Asii (po Altaj). V rámci areálu vytváří několik poddruhů a zřejmě i více cytotypů. Zavlečen byl i do Severní Ameriky. Blízce příbuzné druhy rostou v sv. Asii a v Severní Americe. – Mapy: HULTÉN NE 1986:913; MEUSEL et al. 1992:490.

17. *Artemisia scoparia* W. et K. – pelyněk metlatý Tab. 23/2

Artemisia scoparia WALDSTEIN et KITABEL Descr. Icon. Pl. Hung. 1:66, 1802. – Syn.: *Oligosporus scoparius* (W. et K.) LESS. Linnaea 9:191, 1834. – *Draconia scoparia* (W. et K.) SOJAK Čas. Nár. Muz., ser. natur., 152:21, 1983.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 498. – Pl. Českoslov. Exs., no 216. – SCHULTZ Herb. Norm., n. ser., no 523. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 771. – Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 2258. – Fl. Rom. Exs., no 93. – Gerb. Fl. SSSR, no 6146. – HELDREICH Herb. Graec. Norm., no 1149. – Herb. Fl. Reipubl. Soviet. Soc. Ucr., no 194. – Herb. Fl. Ross., no 623. – Herb. Fl. URSS, no 3177a, b. – SINTENIS Iter Transcasp.-Pers. 1900–1901, no 1203.

Jednoleté nebo dvouleté byliny bez výraznějšího aroma. Lodyha zpravidla jednotlivá, bohatě větvená, od mládí červenofialově naběhlá, nevýrazně rýhovaná, v rýhách s podélnými řadami přitisklých chlupů, žebra ± lysá, postranní větve odstávající v úhlu 30–50°. Listy zelené až šedo-zelené, řídce přitiskle hedvábitě pavučinaté, později olýsávající; přízemní a dol. lodyžní listy řapíkaté, až 4 cm dl., peřenosečné, úkrojky ± v jedné rovině, zploštělé, obkopinaté až čárkovité, asi 1 mm šir., řapík až 2 cm dl., na bázi s čárkovitými, chudě peřenodílnými oušky, stf. a hor. lodyžní listy nanejvýš 2 cm dl. a asi 1,5 cm šir.,

Tab. 23: 1 *Artemisia campestris*, 1a – kořenová hlava s dolními listy, 1b – úbor. – 2 *A. scoparia*, 2a – přízemní listy s kořenem, 2b – úbor.

bez zřetelně odděleného řapíku, úkrojky ± pravidelně rozmístěné po celé délce listového vřetene. 1(–2)× peřenosečné (úkrojky všesměrné), úkrojky posledního řádu ± vstříčné, nitovité, ± oblé, 8–12 mm dl., 0,3–0,7 mm šir., nejdolejší pár úkrojků vytvářející na bázi listu ouška. Úbory šir. vejcovité až kulovité, 1,5–2,0 mm dl., krátce stopkaté, nicí, tvořící velmi bohaté, latovité květenství, složené z dlouhých větví s hroznovitě uspořádanými úbory; zákrovní listeny vejčité, tupé, lysé, lesklé, zelenavé nebo načervenalé, na okraji suchomázdřitě lemované; lůžko úboru lysé. Květy červenavé, okrajové samičí (bez tyčinek), v počtu 6, s nitovitou korunou, středových zpravidla 6, oboupohlavných, funkčně samčích, jejich koruny úzce nálevkovité; prašníky s drobným čárkovitým přívěskem. Nažky válcovité, asi 0,8 mm dl. VIII–X. Tf.

2n = 16 (ČR: 66. Hornosáz. pah.)

Variabilita: Proměnlivost druhu *A. scoparia* nemá závažnější význam a je na našem území způsobována pouze podmínkami prostředí. Ze střední Evropy byla popsána pouze drobná odchylka – rostliny s intenzivnějším a vytrvalejším hedvábitým oděním byly označeny jako var. *villosa* FRÖHLICH. Pozornost je ovšem třeba věnovat skutečnosti, že rostliny během ontogeneze mění vnější vzhled; rovněž tvar dol. listů, které jsou patrné u mladých jedinců, je poněkud odlišný od lodyžních listů plodných rostlin. Pro odlišení od morfologicky velmi podobného druhu *A. campestris* je třeba sbírat celé kvetoucí rostliny i s kořenovou hlavou (aby bylo možné posoudit jednoletost či vytrvalost); fragmenty rostlin obou druhů sbírané v době plného květu nebo za plodu lze zpravidla rozlišit podle velikosti úborů.

Ekologie a cenologie: Skalní terásy, sprašové meze, mírně ruderalizované písčiny. Dostí často na druhotných stanovištích ve štěrbinách starých zdí v sídlech a na zříceninách hradů, na Ostravsku také na rudištích. Na suchých výslunných místech, preferuje bazické podklady (vápence, amfibolity, čediče), ale vyskytuje se i na kyselých substrátech, např. na písčích; nejčastěji na mělkých vysýchavých půdách s dostatkem minerálních živin i dusíku a v nezapojené, alespoň mírně ruderalizované vegetaci. Ve společenstvech svazů *Centhrantho-Parietaron*, *Onopordion acanthii*, *Sisymbrium officinalis*, *Eragrostion* a *Alyso-Festucion pallentis*.

Rozšíření v ČR: Vzácný a ohrožený druh flóry ČR. Převaha lokalit leží v termofytiku a nižším mezofytiku. Častěji byl sbírán ve v. Čechách v okolí Pardubic, dále na více místech v j. Čechách. Na Moravě byl opakovaně nalézán v okolí Olomouce, u Štamberka (zde zřejmě v poslední době vyhynul); více dokladů pochází též z písků v oblasti lesa Důbrava mezi Hodonínem a Bzen-

cem (zde dnes též nezvěstný) a z okolí Brna. Řada výskytů měla pouze přechodný charakter, v poslední době byl opakovaně pozorován pouze v Ledči nad Sázavou, u Lukova v Národním parku Podyjí, u Čejče a na několika místech j. Čech. Ve střední Evropě má nejspíš charakter archeofytu, na území ČR, která leží poblíž absolutní z. hranice areálu, lze obtížně odlišit primární a sekundární výskyt; více nálezů pochází ze stanovišť antropických. V planárním až suprakolinním stupni (min.: Břeclav, 160 m; max.: Štamberk, asi 500 m). – Mapy: ŠMARD A 1963:map. 25 (Morava); SLAVÍK in Květena ČR 7:36, 2004.

T: 4a. Loun. střed. (Most, naposledy 1951), 4b. Lab. střed. (bývalá obec Radovesice, 1. polovina 20. stol.), 5b. Roudn. pisky (Vědomice, 1872), 7c. Slán. tab. (Slaný, 1820; Dušníky, 1866), 8. Čes. kras (Karlštejn, 19. stol.; Svatý Jan pod Skalou, naposledy 1917), 10a. Jenšt. tab. (Praha-Satalice, 1838), 10b. Praž. ploš. (Praha-Holešovice, 1956; Praha, Folimanka, 1844), 11b. Poděb. Pol. (Čelákovice, 1924; Čáslav, naposledy 1950), 12. Dol. Pojiz. (Mladá Boleslav, naposledy 1919; Mnichovo Hradiště, naposledy 1865), 14a. Bydž. pán. (Jičín, vrch Zebín, řada dokladů, naposledy 1968), 15c. Pard. Pol. (Pardubice, 1943, 1962; Rosice nad Labem, 1965; Kunětická hora, řada sběrů, naposledy 1983), 16. Znoj.-brn. pah. (Tišnov, 1902; Brno, více údajů, naposledy v 70. letech 20. stol.; Znojmo, 1874); 18a. Dyj.-svr. úv. (Podivín, 1881; Břeclav, naposledy 1909; Tvrdonice, 1878), 18b. Dolnomor. úv. (více lokalit mezi Hodonínem, Mutěnicemi a Moravským Pískem, naposledy 1971; Strážnice, naposledy 1924), 19. B. Karp. step. (Uherské Hradiště, vinohrady, 1822), 20b. Hu-stop. pah. (vz., dosud Hovorany), 21a. Han. pah. (více lokalit, naposledy Kostelec na Hané, 1973). – M: 28b. Kaň. Teplé (Loket, naposledy 1948), 31a. Plz. pah. vl. (okolí Plzně, více lokalit, naposledy 1974), 32. Křivokl. (Plzeň, Háj, 1896; Skryje, 1902; Týřovice, 1896), 35c. Příbr. Podbrd. (Příbram, 1948), 35d. Břez. Podbrd. (Přeštovice, 1948; Štětka, 1883), 37e. Volyň. Předšum. (Strakonice; Střela u Strakonice, 1950; Katovice; Slaník, dosud), 37f. Strak. váp. (Domanice, 1943; Rovná, dosud; Dražejov; Řepice), 39. Třeboň. pán. (Soběslav, 1983), 41. Stř. Povlt. (více lokalit, naposledy Talmberk, 1962), 42b. Táb.-vlaš. pah. (Mladá Vožice, 1892; Onšov; Hořepník, dosud), 45a. Loveč. střed. (Benešov nad Ploučnicí, Ostrý, 1967), 53c. Českozub. pah. (Radostín, 1964), 55d. Tros. pah. (Trosky, 1889), 65. Kutnoh. pah. (Bratčice, naposledy 1904), 67. Českomor. vrch. (Jindřichův Hradec, 1876; Jihlava, 1849), 68. Mor. podh. Vysoč. (více lokalit, dosud Lukov), 70. Mor. kras (Lažánky, 1980), 71a. Bouz. pah. (Vranová, 1943), 71c. Drah. podh. (Čechy pod Kosířem, naposledy 1943; Otaslavice, naposledy 1936), 76a. Mor. brána vl. (Štamberk, řada dokladů, naposledy 1975), 76b. Tršic. pah. (Kokory – Nelešovice, naposledy 1973; Penčice, 1972; Olomouc-Svatý Kopeček, 1925), 83. Ostr. pán. (Polanka nad Odrou, rudiště, 1963), 84a. Besk. podh. (Třinec, rudiště, 1960).

Celkové rozšíření: Druh široce rozšířený od stř. Evropy až do v. Asie, s těžištěm výskytu ve stepních oblastech, kde osídluje zejména písčité a skalnaté břehy podél vodních toků. Západní hranice přirozeného výskytu je nepříliš jasná, prolínají se zde zřejmě primární výskyt na reliktních lokalitách, lokality, na nichž se chová jako archeofyt a novodobá

zavlečení. Ve střední Evropě se uvažuje o původním výskytu v ČR, Polsku, Rakousku a Maďarsku, v Německu je téměř s jistotou jen zplanělý, podobně jako v Dánsku a Francii. Na východ zasahuje pruhem přes Rumunsko, Ukrajinu, Bělorusko a Litvu přes Rusko dále k východu, na jih zasahuje na Blízkém východě až do Saúdské Arábie, dále roste ve středoaasijských republikách, v Mongolsku, s. Číně, Koreji a dosahuje až pobřeží Ochotského moře; výskyt v Japonsku se zřejmě vztahuje k příbuznému druhu *A. capillaris* THUNB. – Mapy: JÄGER in MEUSEL et SCHUBERT Flora 160:182, 1971; MEUSEL et al. 1992:489.

Význam: Obsahuje v silici α -pinen, β -pinen, myrcen, cineol, karvon, thujon apod., dále flavonoidy, kumariny skoparon a skopoletin a další látky.

Poznámka: V zahrádkách a vz. i ve veřejných výsadbách se občas objevuje i *Artemisia nitida* BERTOL. (pelyněk lesklý). Jde o polštářovitou vytrvalou rostlinu vytvářející krátké, větvené nadzemní stonky na vrcholu s růžovitě uspořádanými, hustě přitiskle leskle šedě plstnatými listy, 2× členěnými v 3klané segmenty; úkrojky posledního řádu nitovité, asi 0,5 mm šir. Květonosné lodyhy dosahují až 40 cm, jsou obvykle vystoupavé, a nesou hrozen nápadně velkých stopkatých, nicích úborů o průměru 6–8 mm. Zákrovní listeny jsou hedvábitě plstnaté, květy žlutavé, na korunních cípech hustě chlupaté. Druh pochází z jv. Alp a s. Apenin.

23. *Chrysanthemum* L. – listopadka *)

Chrysanthemum LINNAEUS Sp. Pl. 1887, 1753. – Syn.: *Pyrethrum* ZINN sect. *Dendranthema* DC. Prodr. 6:62, 1838. – *Dendranthema* (DC.) DESMOULINS Actes Soc. Linn. Bordeaux 20:561, 1860.

Lit.: GYÖRFFY I. (1913): *Chrysanthemum Zawadskii* Herb. bei Haligóc. Magy. Bot. Lap. 12:109–111. – PAWŁOWSKI B. (1934): Wrotycz Zawadzkiego - *Tanacetum Zawadskii* (Herb.) Pawł. Ochrona Przyr. 14:64–67. – HIEKE K. (1971): *Chrysantémy*. Praha. – SORENG J. R. et COPE E. A. (1991): On the taxonomy of the cultivated species of the *Chrysanthemum* genus-complex. *Baileya* 23/3:145–165. – UHER J. (1996): Květinářství. Vývoj sortimentu hrnkových a parkových květin. Brno. – FUKAI S. et al. (1998): Some *Dendranthema* species native to Japan. *Acta Hort.* 454:85–90. – ZHANG-WEI, FUKAI S. et GOR M. (1998): Morphology of capitulum initiation and floret development of *Dendranthema* species native to Japan. *J. Jap. Soc. Hortic. Sci.* 67/3:347–351.

Vytrvalé byliny nebo polokeře. Lodyhy přímé nebo krátce vystoupavé, hustě olistěné. Listy střídavé, řapíkaté, nepravidelně laločnaté až peřenodílné, často s pilovitým okrajem, mírně dužnaté. Úbory jednotlivé nebo v chudé chocholičnaté latě; zákrov většinou 3řadý, zákrovní listeny střechovitě se kryjící; lůžko úboru vyklenuté nebo ploché, lysé, bez plevek. Okrajové jazykovité květy zpravidla samičí, s korunní trubkou zploštělou, s ligulou většinou bílou, růžovou nebo žlutou, trubkovité květy terče oboupohlavné, žluté; nitky tyčinek v hor. části ztlustlé. Nažky z okrajových květů i květů terče podobné, ± obvejcovité, k bázi zúžené, ca 1,5–3,0 mm dl., s 5–8 nezřetelnými žebry, lysé, bez lemu i bez chmýru, osemení se slizovými buňkami. – Asi 37 východoasijských, hlavně čínských a japonských druhů, 1 druh zasahuje až do stř. Evropy. – Entomogam. Anemochor.

- 1a Byliny slabě vonné; přizemní listy nahloučené, dl. řapíkaté, lodyžní listy malé, asi do 5 cm dl.; úbory ca 4–5 cm v průměru, okrajové jazykovité květy samičí, fertilní, ligula asi 2 cm dl., bílá, růžová nebo fialová, trubkovité květy terče oboupohlavné, žluté 1. *Ch. zawadskii*
- b Byliny silně vonné; lodyhy u báze bez nahloučených listů, lodyžní listy delší než 5 cm; úbory ca 5–15 cm v průměru, trubkovité květy často s trubkou prodlouženou nebo různě přeměněnou v ligulu, zpravidla delší než 2 cm, takže úbory jsou poloplňné až plné, často sterilní, různých barev kromě modré 2. *Ch. ×morifolium*

*) Zpracoval V. Zelený

Kříženci

Hybridi v rodu *Artemisia* jsou poměrně vzácní; u morfologicky velmi podobných druhů je často hybridizaci obtížné prokázat. Z našeho území (Květnice u Tišnova) byl popsán kříženec druhů *A. campestris* × *vulgaris* (*A. ×hybrida* R. DVORÁK Sborn. Přírod. Klubu Třebíč 2:35, 1937); typová položka, uložená v herbáři ZMT, však představuje jedince *A. campestris*, zčásti napadeného hmyzem (s hálkami), na jehož znetvořených větvích se vyvinuly listy se zploštělými úkrojky posledního řádu. Údajné rodičovské druhy jsou si značně nepříbuzné a jejich hybridizace je velmi nepravděpodobná.

V Anglii byl v poslední době prokázán vznik křížence mezi blízkce příbuznými druhy *A. verlotiorum* × *vulgaris* (*A. ×wurzeli* C. M. JAMES et STACE *Watsonia* 23:145, 2000), vyznačující se morfologickou i cytologickou intermediaritou. Vzhledem k společnému výskytu obou druhů na našem území, resp. ke schopnosti snadného šíření úlomků oddenků, není jeho výskyt v ČR vyloučen.